



БЪЛГАРСКИ  
ХЕЛЗИНКСКИ  
КОМИТЕТ

# ДЕКЛАРАЦИИ ЗА ПРАВАТА НА ЗАДЪРЖАНИТЕ В БЪЛГАРИЯ

ДОСТЪП ДО ПРАВОСЪДИЕ



БЪЛГАРСКИ  
ХЕЛЗИНСКИ  
КОМИТЕТ

Български хелзински комитет е независима неправителствена организация за защита правата на човека. Основан е на 14 юли 1992 г.

## Декларации за правата на задържаните в България



Тази публикация е създадена с финансовата подкрепа програма „Правосъдие“ на Европейския съюз. Отговорността за нейното съдържанието се носи от Български хелзински комитет и по никакъв начин не може да се счита, че отразява позицията на Европейската комисия.

Автори: **Диляна Ангелова, Калоян Станев,  
Красимир Кънев**

Графичен дизайн: **Илина Илиева**

Издава: **Сдружение „Български хелзински комитет“**

**София, 2017**

# СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор . . . . .	5
За изследването . . . . .	6
Директива 2012/13/ЕС и транспонирането ѝ в България . . . . .	9
Директива 2012/13/ЕС – основни положения . . . . .	9
Принципни изисквания към транспонирането на директивите на ЕС . . . . .	11
Първоначална оценка на мерките, необходими за транспониране на Директива 2012/13/ЕС в България . . . . .	11
Реализирани мерки по транспониране на Директива 2012/13/ЕС . . . . .	12
Проблеми при дефинирането на основните понятия на Директива 2012/13/ЕС в България . . . . .	13
„Наказателно производство“ . . . . .	13
„Наказателно обвинение“ . . . . .	15
„Арест“ и „задържане“ в наказателното производство . . . . .	18
Съответствие на националната правна уредба със стандартите на Директива 2012/13/ЕС . . . . .	21
Проучване на практиката . . . . .	45
Лингвистичен анализ на писмената информация относно правата на задържаните заподозрени и обвиняеми, предоставяна на задържаните по реда на ЗМВР и НПК . . . . .	54
Основни констатации от изследването . . . . .	58
Препоръки . . . . .	61
Приложения . . . . .	66

# АБРЕВИАТУРИ

<b>БХК</b>	Български хелзинкски комитет
<b>ВАС</b>	Върховен административен съд
<b>ВКС</b>	Върховен касационен съд
<b>ГДИН</b>	Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“
<b>ДАНС</b>	Държавна агенция „Национална сигурност“
<b>ЕКПЧ</b>	Европейска конвенция за защита правата на човека и основните свободи
<b>ЕСПЧ</b>	Европейски съд по правата на човека
<b>ЗАНН</b>	Закон за административните нарушения и наказания
<b>ЗДАНС</b>	Закон за Държавна агенция „Национална сигурност“
<b>ЗЕЕЗА</b>	Закон за екстрадицията и европейската заповед за арест
<b>ЗИНЗС</b>	Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража
<b>ЗМВР</b>	Закон за Министерството на вътрешните работи
<b>ЗОДОВ</b>	Закон за отговорността на държавата и общините за вреди
<b>КПИ</b>	Европейски комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание
<b>МВР</b>	Министерство на вътрешните работи
<b>НК</b>	Наказателен кодекс
<b>НПК</b>	Наказателно-процесуален кодекс
<b>НПМ</b>	Национален превантивен механизъм
<b>ОСНК</b>	Общо събрание на наказателните колегии

---

# ПРЕДГОВОР

---

Първоначалното задържане по подозрение или по наказателно обвинение е сред най-критичните ситуации за заподозрените и обвиняемите лица в едно наказателно производство. Това често е моментът, в който задържаните за първи път научават за подозренията в извършване на престъпление срещу тях, предстои да бъдат разпитвани за своята съпричастност към престъпното деяние, докато все още не са организирали защитата си. За времето на първоначалното задържане е характерен и високият риск от психическо и физическо малтретиране на задържаните лица. Местни и международни наблюдатели на правата на човека са отбелязвали нееднократно, че този риск е особено голям за задържаните в България. Обикновено заподозрените и обвиняемите се ползват от нормативно признати права, но ефективността и спазването на тези права зависи от тяхното познаване. Същевременно, поради противоречие на интересите, трудно бихме могли да приемем, че органът, постановил задържането, следва да бъде единственият източник на информация за правата на задържаните лица. Едно от възможните решения за преодоляване на субективния елемент при предоставянето на информация е нейното обективиране на разбираем език в писмен документ. Такъв е и подходът на Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация в наказателното производство, която създава задължение за предоставяне на т.нар. декларации относно правата на всички заподозрени и обвиняеми лица, които са задържани в наказателното производство.

---

# ЗА ИЗСЛЕДВАНЕТО

---

Настоящата публикация представя резултатите от изследване на Български хелзинкски комитет (БХК) върху правото на задържаните заподозрени и обвиняеми лица в България да получат писмена информация относно правата в наказателното производство, формулирано в член 4 от Директива 2012/13/ЕС от 22 май 2012 г. относно правото на информация в наказателното производство (Директива 2012/13/ЕС)<sup>1</sup>. Изследването е проведено в рамките на проект „Достъпни декларации за правата на задържаните заподозрени и обвиняеми лица в Европа“.

Изследването си поставя следните цели:

- да изясни предметния и персоналният обхват на приложение на правото на достъп до писмена информация за правата на заподозрените и обвиняемите лица, задържани в рамките на наказателното производство, формулирано в член 3 и член 4 от Директива 2012/13/ЕС;
- да установи степента на синхронизиране на националното законодателство и практика с изискването на Директива 2012/13/ЕС за предоставяне на писмена информация за правата;
- да анализира доколко предоставяната писмена информация отговаря на условията за достъпен и лесно четим език;
- формулиране на препоръки за преодоляване на констатираните проблеми и несъответствия с европейските стандарти.

---

<sup>1</sup> Директива 2012/13/ЕС от 22 май 2012 г. относно правото на информация в наказателното производство (Директива 2012/13/ЕС).

Извън обхвата на изследването остават другите две основни проявления на правото на достъп до информация в наказателното производство, закрепени в Директива 2012/13/ЕС – правото на информация относно обвинението и правото на достъп до документите по делото. Достъпът до писмена информация по отношение на задържаните във връзка с производство по европейска заповед за арест също не е сред основните обекти на изследване.

От гледна точка на методологията, изследването включва три елемента: 1) преглед и анализ на законодателството; 2) проучване на практиката; 3) лингвистичен анализ на писмената информация за правата, предоставяна на задържаните по реда на Закона за Министерството на вътрешните работи (ЗМВР) и Наказателно-процесуалния кодекс (НПК).

## 1) Преглед и анализ на законодателството

Прегледът и анализът на законодателството са направени върху действащата нормативна уредба, която регулира задържането и предоставянето на информация относно правата на задържаните заподозрени и обвиняеми лица в наказателното производство през призмата на стандартите на Директива 2012/13/ЕС. При подготовката на анализа са използвани национални законови и подзаконови нормативни актове, източници на международното и европейското право, практика на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ, Съда), научни статии, монографии, други материали с теоретична и аналитична насоченост, официални становища на държавни органи.

## 2) Проучване на практиката

Проучването на практиката е реализирано чрез прилагането на няколко методически подхода. На първо място, в периода октомври – ноември 2016 г. бяха проведени 26 тематични полуструктурирани интервюта с лишени от свобода пълнолетни мъже, от които 23 осъдени и изтърпяващи наказание в затворите в Бобов дол<sup>2</sup>, Пловдив<sup>3</sup> и Пазарджик<sup>4</sup> и трима обвиняеми, задържани с мярка за неотклонение задържане под стража в ареста в гр. Хасково<sup>5</sup>. Чрез интервютата бяха изследвани различни практически аспекти, свързани с получаването на писмена информация относно правата на задържаните в наказателното производство, с акцент върху задържането в полицията.

2 В затвора в гр. Бобов дол са проведени девет интервюта на 07.11.2016 г.

3 В затвора в гр. Пловдив са проведени девет интервюта на 09.11.2016 г.

4 В затвора в гр. Пазарджик са проведени пет интервюта на 16.11.2016 г.

5 В ареста в гр. Хасково са проведени три интервюта на 24.10.2016 г.

На второ място, през декември 2016 г. беше направена онлайн анкета сред адвокати. Анкетният лист беше разработен в системата Google Forms и съдържаше 13 затворени и отворени въпроса. Той беше изпратен по имейл директно на 256 адвокати от цялата страна, като получените в рамките на три седмици отговори бяха девет.

На трето място, при анализа на практиката са взети предвид и резултати от предходни изследвания и наблюдения, доклади от посещенията в България на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание (КПИ), националната юриспруденция, информация, получена по реда на Закона за достъп до обществена информация, преглед на документи, издавани от органите на МВР и разследващите органи, и други.

### **3) Лингвистичен анализ на писмената информация относно правата на задържаните заподозрени и обвиняеми лица**

Достъпността и четимостта на писмената информация относно правата, предоставяна на задържаните по реда на ЗМВР и НПК заподозрени и обвиняеми лица, са анализирани посредством насоките на Международната асоциация по опростяване на езика<sup>6</sup> и елементи от теоретичния модел за „прост английски език“, възприет от Мартин Катс<sup>7</sup>, във варианта, предложен в научната статия „За някои лингвистични особености на два образователни закона“ на Тодор Шопов и Димитър Томов<sup>8</sup>. Зад понятието „прост език“ (plain language) стои следната дефиниция:

*„Писмената комуникация е създадена на прост език, ако нейната лексика, структура и дизайн са толкова ясни, че читателите, за които е предназначена, могат лесно да открият интересуващото ги, да го разберат и използват“.*

---

6 Повече за концепцията за опростяване на езика вж. на <http://plainlanguagenetwork.org/plain-language/what-is-plain-language/>.

7 Cutts, M. The Plain English Guide. Oxford, Oxford University Press, 1995.

8 Шопов, Т., Томов, Д. За някои лингвистични особености на два образователни закона. –В: Право и език. София, 2012, с. 198-209.

9 Дефиницията е на Международната федерация по опростяване на езика. За повече информация вж. на: <http://plainlanguagenetwork.org/plain-language/what-is-plain-language/>.



---

# ДИРЕКТИВА 2012/13/ЕС И ТРАНСПОНИРАНЕТО ѝ В БЪЛГАРИЯ

---

## Директива 2012/13/ЕС – основни положения

На 30 ноември 2009 г. Европейският съвет прие резолюция относно пътна карта за укрепване на процесуалните права на заподозрените и обвиняемите лица в рамките на наказателното производство (Пътна карта)<sup>10</sup>. През декември 2009 г. тя стана част от друг важен стратегически документ – *Стокхолмската програма – Отворена и сигурна Европа в услуга и за защита на гражданите*, одобрена от Европейския съвет. Пътната карта е израз на желанието на държавите членки да повишат доверието в наказателноправните си системи, като въведат подробни общи минимални правила за реализиране на провъзгласените в Хартата на основните права на Европейския съюз и Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ, Конвенцията) право на свобода и сигурност на гражданите, право на справедлив съдебен процес, както и на други свързани права. Приетата на 22 май 2012 г. Директива 2012/13/ЕС се отнася до мярка Б от Пътната карта и е насочена към хармонизиране на законодателствата на държавите членки по отношение на правото на информация на обвиняемите и заподозрените лица в наказателното производство.

Директива 2012/13/ЕС се опира на вече утвърдени от европейското законодателство права и свободи на гражданите – това са член 6, член 47 и член 48 от Хартата и член 5 и член 6 от ЕКПЧ, така както се тълкуват от ЕСПЧ<sup>11</sup>. С други думи, в основата си тя преследва две основни цели – **защита срещу незаконно и произволно лишаване от свобода** и **гарантиране на справедлив съдебен процес**. Наред с това правото на задържаните да получат достъп до материалите по делото и достатъчно

---

10 Европейски съвет, Стокхолмска програма за отворена и сигурна Европа в услуга и за защита на гражданите, 2010/С 115/01, 4 май 2010 г.

11 Директива 2012/13/ЕС, съображение 14.

време за подготовка на защитата преди съдебното произнасяне по законсьобразността на задържането, гарантира принципа на **равенство на страните и състезателност на наказателния процес**<sup>12</sup>. Не на последно място, задължението за предоставяне на писмена информация за правата на задържаните лица е и една от ключовите гаранции за **превенция на изтезанията, нечовешкото и унижително отнасяне на лишени от свобода лица**, утвърдени от органите на Съвета на Европа.

Съдържащите се в Директива 2012/13/ЕС права, съответстващи на права, гарантирани от ЕКПЧ, следва да се тълкуват и прилагат съобразно практиката на ЕСПЧ<sup>13</sup>. Ограниченията на провъзгласените в нея права, доколкото такива са допустими, не могат да занижават равнището на защита под стандартите на ЕКПЧ. Друго важно пояснение е, че понятията „обвинение“ и „арестувани или задържани заподозрени и обвиняеми“ следва да бъдат разбирани в установения им в практиката на ЕСПЧ смисъл. Директива 2012/13/ЕС обаче не само извежда на законодателно ниво вече утвърдени в практиката на ЕСПЧ стандарти, но и в някои отношения предлага нова, по-висока защита на правата на заподозрените и обвиняемите в наказателното производство. Такъв е случаят с правото на писмена информация относно правата при задържане, какъвто стандарт в практиката на Съда в Страсбург не е генериран.

По същество, Директива 2012/13/ЕС въвежда три разновидности на правото на достъп до информация на заподозрените и обвиняемите в наказателното производство лица:

- право на достъп до информация относно правата;
- право на информация относно обвинението;
- право на достъп до материалите по делото.

С нея се установяват и правила относно правото на информация на лицата, за които е издадена европейска заповед за арест, относно техните права.

Настоящото изследване се фокусира върху първото от тези три права – правото на достъп до информация за правата. По отношение на арестуваните или задържаните заподозрени и обвиняеми, Директива 2012/13/ЕС задължава държавите членки да гарантират, че **информацията за правата е предоставена незабавно след задържането в писмена форма и на лесноразбираем език**. В т.нар. декларация за правата се включват две групи права – общи процесуални права, които притежават всички заподозрени и обвиняеми лица, без значение дали са задържани, или не (право на достъп до адвокат, правна помощ, право на превод и

12 Вж. Sayers, D. Article 48 – Presumption of innocence and right of Defense (Criminal Law). – In: Peers, S., Hervey, T., Kenner, J., Ward, A. (Eds.) The EU Charter of Fundamental Rights. A commentary. Portland, Oregon: Hart Publishing, 2014, pp. 1303-1374.

13 Директива 2012/13/ЕС, съображение 52.

т.н.) и **специални процесуални права, които възникват само в случай на арест и задържане на заподозрените и обвиняеми лица** (право на спешна медицинска помощ, право на достъп до материалите по делото, право на информиране на консулските власти и на едно друго лице и т.н.). Декларацията следва да съдържа и информация относно всички възможности съгласно националното право за обжалване на законосъобразността на ареста и преразглеждане на задържането. С цел подпомагане на държавите членки при съставянето на подобна декларация за правата в приложение № 1 на Директива 2012/13/ЕС е предвиден примерен образец, който може да бъде допълван с други процесуални права, приложими в държавите членки, или с права, които произтичат от други директиви от Пътната карта. В приложение № 2 е предвиден и примерен образец на декларация за правата на лицата, задържани във връзка с производство по европейска заповед за арест.

## **Принципни изисквания към транспонирането на директивите на ЕС**

Поначало държавите членки притежават известна свобода на действие по отношение на избора на правните мерки, чрез които да въведат директивите в националните си законодателства. Също така е вярно, че „транспонирането на директива в националното законодателство не изисква непременно нейните разпоредби да бъдат въведени формално и дословно чрез специално законодателство; в зависимост от съдържанието на директивата даден правен контекст може да отговаря на целта, при условие че наистина гарантира пълното прилагане на директивата по достатъчно ясен и точен начин, така че, когато директивата създава права за физически лица, заинтересованите лица могат да установят в пълна степен своите права и ако е необходимо, да се позовават на тях пред националните съдилища”<sup>14</sup>.

## **Първоначална оценка на мерките, необходими за транспониране на Директива 2012/13/ЕС в България**

Приемането на Директива 2012/13/ЕС не предизвиква силен отзвук сред българската юридическа общност. Въпреки това правните анализи, направени преди крайния срок за транспониране, застъпват позицията, че частични нормативни промени с цел синхронизиране на националното законодателство със стандартите на Директива 2012/13/ЕС са необхо-

<sup>14</sup> Judgement of the Court of the European Union of 30 May 1991, *Commission of the European Communities v. German*, Case 131/88, para. 15.

дими. Проф. Маргарита Чинова например препоръчва декларациите за правата на обвиняемите в наказателното производство и задържаните в процедура по европейска заповед за арест, съдържачи се съответно в приложения № 1 и 2 на Директива 2012/13/ЕС, да бъдат адаптирани към българския наказателен процес и въведени в законодателството.<sup>15</sup> Други автори, като Динко Кънчев, застъпват позицията, че в персоналният обхват на Директива 2012/13/ЕС попадат и заподозрените лица, задържани в полицията. Той посочва, че тази категория лица, освен писмена информация за правата им като задържани по реда на ЗМВР, трябва да получават и такава, свързана с правата им в наказателното производство. Динко Кънчев поставя акцент върху важноста заподозрените задържани да бъдат информирани за правото си да запазят мълчание, поради широкоразпространената практика в наказателното производство полицейски служители, в качеството си на свидетели, да преразказват обяснения, дадени пред тях от задържаните лица<sup>16</sup>.

## Реализирани мерки по транспониране на Директива 2012/13/ЕС

Срокът за транспониране на Директива 2012/13/ЕС изтича на 2 юни 2014 г., но от приемането ѝ до май 2017 г. българското правителство не предприема специални мерки по нейното транспониране. В тази връзка Министерство на правосъдието обяснява, че въвеждането на разпоредбите на Директивата 2012/13/ЕС в българското законодателство не предполага „съществено изменение на съществуващата правна уредба“<sup>17</sup>. Нормативните актове, за които се твърди, че към 2014 г. на практика вече са съдържали заложените в Директива 2012/13/ЕС стандарти и не е необходимо да бъдат допълнително изменяни, са: НПК, Закон за екстрадицията и европейската заповед за арест, Закон за съдебната власт, ЗМВР, Инструкция № 8121з-78 от 24 януари 2015 г. за реда за осъществяване на задържане, оборудване на помещенията за настаняване на задържаните лица и реда в тях в Министерството на вътрешните работи (Инструкция за задържането в МВР). Доколко това твърдение отговаря на действителното положение, особено по отношение на изискването за предоставяне на лесноразбираема писмена информация за правата в наказателното производство на арестуваните или задържани заподозрени и обвиняеми лица, ще бъде предмет на преглед в настоящото изследване.

15 Чинова, М. За България влезе в сила нова директива относно правото на информация в наказателното производство. // *Норма*, 2012, № 9, с. 30-56.

16 Кънчев, Д. Правото на информация на заподозрени и обвиняеми лица. // *Общество и право*, 2013, № 3, с. 56.

17 Министерство на правосъдието, Писмо № 95-00-1/23.01.2017 г. относно предоставяне на обществена информация, заявена от БХК с писмо от 09.01.2017 г.

---

# ПРОБЛЕМИ ПРИ ДЕФИНИРАНЕТО НА ОСНОВНИТЕ ПОНЯТИЯ НА ДИРЕКТИВА 2012/13/ЕС В БЪЛГАРИЯ

---

Българското законодателство и практика, от една страна, и европейските стандарти и юриспруденция, от друга, невинаги влагат еднакво значение при използването на едни и същи правни понятия. Именно такъв проблем възниква и при интерпретацията на основните понятия на директивите от Пътната карта, включително и на Директива 2012/13/ЕС – „наказателно производство“, „наказателно обвинение“ и „арест или задържане на заподозрян или обвиняем в наказателно производство“. Строгото придържане към националните дефиниции на тези понятия е пречка за пълното транспониране на вторичното европейско законодателство, което от своя страна води до сериозно ограничаване на персоналното прилагане на неговите стандарти. Тясното разбиране за „наказателно производство“ и „наказателно обвинение“ поставя извън обсега на действие на минималните гаранции за защита лицата, които са задържани по подозрение за извършено престъпление или по друг начин съществено са засегнати от водено срещу тях разследване, но които не са формално привлечени като обвиняеми по реда на наказателнопроцесуалния закон. Тук ще бъде направен опит за разясняване на този проблем чрез последователно очертаване на несъответствията в съдържанието и употребата на посочените по-горе понятия в националното и в европейското законодателство.

## **„Наказателно производство“**

Българското законодателство определя като наказателно производство само това, което е иницирано и проведено по реда на НПК<sup>18</sup>. То регламентира две основни фази на наказателното производство – досъдебна и съдебна. От друга страна, действията по разследване на пре-

---

18 Наказателно-процесуален кодекс (НПК), член 1, ал. 1.

стъпление, осъществени срещу дадено лице, включително и неговото задържане, реализирани преди то да бъде формално привлечено като обвиняем, не се разглеждат като част от наказателното производство. Такива действия са уредени в ЗМВР и в други нормативни актове.

В националната съдебна практика също се прави разграничение между административното и наказателното производство по разследване на престъпления, като полицейските производства се дефинират като „административни“. Използвайки тази линия на разсъждения, българският съд отхвърля приложимостта на европейското законодателство към положението на лица, задържани по подозрение за извършване на престъпления, позовавайки се единствено на заглавието на Директива 2012/13/ЕС<sup>19</sup>.

*„Също така видно от самото заглавие на посочения нормативен акт [Директива 2012/13/ЕС], същият намира приложение само и единствено при наказателно производство, докато производството по задържане за 24 часа е административно по своя характер, целящо налагане на ПАМ, а не реализиране на наказателна отговорност.“*

По подобен начин в академичната литература се настоява за установяването на ясна и категорична разделителна линия между действията по разследване на престъпления на полицията и тези на компетентните по НПК органи. Проф. Веселин Вучков обосновава разделянето с различните нормативни актове, регламентиращи двата вида дейности; органите, които упражняват съответните законови правомощия; различните способности, които се ползват; различния правен характер на събраните чрез тези способности фактически данни<sup>20</sup>.

Този подход обаче не съответства на изискванията на директивите от Пътната карта. За правилното въвеждане на европейските стандарти в националното законодателство Директива 2012/13/ЕС изяснява, че следва да се вземе предвид значението на понятието „наказателно“ по смисъла на Конвенцията и установеното в практиката на ЕСПЧ<sup>21</sup>.

С Тълкувателно решение № 3/2015 г. относно конкуренцията между наказателна и административнонаказателна отговорност българският съд веднъж вече е имал възможност да анализира и преодолее несъответствието между националната дефиниция за „наказателно производство“ и тази, въведена от Конвенцията. Опирайки се на установената практика на ЕСПЧ, включително по дела срещу България, Върховният касационен съд постановява, че макар и по смисъла на националното законодателство дребното хулиганство да е уредено като административно нарушение, а процедурата по санкционирането му – като администра-

19 Административен съд – Бургас, Решение № 575 по адм. д. 137/2016 г.

20 Вучков, В. Образуване на досъдебно производство. Актуални проблеми. София, 2015, с. 146-147.

21 Директива 2012/13/ЕС, съображение 14.

тивна наказателна, съгласно критериите на Конвенцията „санкционирането на дееца по Указа № 904 от 28.12.1968 г. за борба с дребно хулиганство е основано на наказателно по природата си обвинение, разгледано в наказателна процедура“.

*„Правните понятия „наказателно обвинение“ и „наказателно производство“, с които борави Конвенцията, не препращат към стриктното им значение по националното законодателство, а имат собствено автономно значение (Харис, О’Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъркли, Право на Европейската конвенция за правата на човека, 2015, С., с. 22). Тези термини следва да се разбират в контекста на утвърдените в практиката на ЕСПЧ принципи и съгласно възприетото от Съда тълкуване, независимо от вложения в тях смисъл по националното право, който може да е различен (Република България не е направила резерва по приложението на член 4, § 1 от Протокол № 7 към ЕКПЧ). Изразите „престъпление“, „наказание“ и „наказателно производство“ в текста на разпоредбите на член 2 – 4 от Протокол № 7 следва да се схващат в кореспонденция с понятията „наказателно обвинение“ и „наказание“ в член 6 и член 7 от Конвенцията. В решенията си Съдът многократно и последователно е подчертавал, че определянето на правната природа на нарушенията по усмотрение на договарящите държави би довело до резултати, несъвместими със същността и целите на Конвенцията. Възможността нарушенията да се дефинират съобразно националното законодателство като административни, дисциплинарни, данъчни, „смесени“, вместо като наказателни, а извършителите – да се преследват по приложимия в съответните държави ред, би подчинило действието на фундаменталните изисквания на член 6 от Конвенцията на суверенната им воля (Ezeh and Connors v. the UK, Sergey Zolotukhin v. Russia, Muslija v. Bosnia and Herzegovina, Nilsson v. Sweden, Nykanen v. Finland, Hakka v. Finland и др.). Поради това, независимо от оценката на договарящите държави, ЕСПЧ всякога осъществява собствена проверка дали процедурите имат наказателен характер по смисъла на член 6, § 1 от ЕКПЧ.“<sup>22</sup>*

## **„Наказателно обвинение“**

НПК въвежда фигурата на обвиняемия, дефинирайки я като „лицето, което е привлечено в това качество при условията и по реда, предвидени в [НПК]“<sup>23</sup>. В зависимост от конкретната фаза на наказателното производство НПК борави с два термина – „обвиняем“ и „подсъдим“, но

<sup>22</sup> Върховен касационен съд, Тълкувателно решение № 3 от 22 декември 2015 г. по т.д. № 3/2015 г.

<sup>23</sup> НПК, член 54.

понятието „обвиняем“ се използва и като родово понятие, което обозначава всяко лице, срещу което формално е повдигнато обвинение<sup>24</sup>. Обвиняемият има нормативно установени права, свързани с неговото участие и защита в наказателното производство, които възникват от момента на привличането му като такъв.

Лицата, за които има данни да са извършили престъпление и срещу които се предприемат действия по разследване и/или задържане, се обозначават като „заподозрени“. Това не е легално понятие, но намира широко приложение в практиката на полицейските и съдебните органи<sup>25</sup>. В рамките на полицейското разследване заподозряно лице може да бъде задържано за срок до 24 часа в полицията и разпитвано. Въпреки че показанията на заподозрените лица не могат да бъдат използвани директно като доказателство в наказателното производство, съществува устойчива практика полицейски служители, провели „оперативна беседа“ със заподозрени лица, на по-късен етап да възпроизведат дадените пред тях обяснения под формата на свидетелски показания в съда<sup>26</sup>. Задържаните заподозрени имат определени права, които обаче са по-ограничени по вид и обем от правата на обвиняемия в наказателното производство.

Формалната липса на процесуалната фигура на заподозрения в националното законодателство се използва като още една причина да се настоява, че транспонирането на стандартите от европейските директиви следва да се реализира единствено спрямо обвиняемия в наказателното производство и в производствата по ЗЕЕЗА<sup>27</sup>.

Подходът на директивите от Пътната карта по отношение на персоналия обхват на тяхното приложение обаче е друг. Член 2 от Директива 2012/13/ЕС определя началния момент на приложение като „моментът, в който лицето бъде информирано от компетентните органи, че е заподозряно или обвиняемо в извършването на престъпление“. Тази конструкция е изведена от практиката на ЕСПЧ, където се използва за определяне на началния момент, от който е налице наказателно обвинение. Също така съображение 14 от Директива 2012/13/ЕС посочва, че терминът „обвинение“ се използва за описание на същото понятие като понятието, описано с термина „обвинение“, използван в член 6 § 1 от ЕКПЧ. Ето защо правилният подход за определяне на персоналия обхват на Директива

24 Чинова, М. Досъдебното производство по НПК. Теория и практика. София, 2013, с. 96.

25 Вж. ВАС, Решение № 1634/2017 г. по адм. д. № 11723/2015 г.; ВАС, Решение № 1164/2015 г. по адм. д. № 6741/2014 г.; ВАС, Решение № 250/2016 г. по адм. д. № 389/2015 г.

26 Вж. ВАС, Решение № 5360/2017 г. по адм. д. № 6899/2016 г.; ВАС, Решение № 3362/2017 г. по адм. д. № 10047/2016 г.; ВАС, Решение № 1164/2015 г. по адм. д. № 6741/2014 г. Понастоящем ЕСПЧ разглежда жалба срещу България, адресираща именно този проблем. Вж. *Mitov v. Bulgaria*, No. 34799/09, комуникирана на 16 ноември 2016 г.

27 Прокуратура на Република България. Становище относно проект на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс. 2016 г., достъпно на: [http://www.prb.bg/media/cms\\_page\\_media/5580/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5.pdf](http://www.prb.bg/media/cms_page_media/5580/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5.pdf).



2012/13/ЕС налага познаване на понятието „наказателно обвинение“ съгласно практиката на ЕСПЧ.

По делото *Девеер с/у Белгия*, позовавайки се на основополагащото в едно демократично общество право на справедлив процес, Съдът посочва, че по смисъла на член 6 § 1 понятието „обвинение“ следва да се разбира в неговото „материалноправно“, а не „формално“ значение<sup>28</sup>. Той подчертава, че е необходимо да се погледне отвъд външните белези на една процедура, като се изследва нейната същност. Така Съдът принципно приема, че понятието „обвинение“ най-общо може да бъде дефинирано като „официално уведомление, връчено на лице от компетентния орган по обвинение за извършено престъпление“<sup>29</sup>. Едновременно с това Съдът застъпва позицията, че е възможно съществуването и на други мерки, които косвено загатват за подобно обвинение и които едновременно с това „засягат съществено ситуацията на уличения“<sup>30</sup>.

В практиката си срещу България Съдът е имал възможност да изследва и да се произнесе по въпроса дали конкретни действия на полицията при разследване на престъпления, насочени срещу заподозряно лице, преди то да бъде формално конституирано като обвиняем, могат да се подведат под хипотезата на „наказателно обвинение“ по смисъла на Конвенцията.

По делата *Янков и други с/у България*<sup>31</sup>, *Янков и Манчев с/у България*<sup>32</sup>, *Стефанов и Юруков с/у България*<sup>33</sup>, *Димитров и Хамънов с/у България*<sup>34</sup> ЕСПЧ намира, че жалбоподателите са били обект на „обвинение“ от момента, в който са били разпитани в полицията и са дали показания, че са участвали в извършването на престъпление, като отхвърля аргументите на правителството, че този момент е настъпвал едва години по-късно, при официалното повдигане на обвинението. По сходен начин по делото *Йовчев с/у България* Съдът определя за начален момент на наказателното производство срещу жалбоподателя деня, в който той е бил арестуван, а не деня, в който му е повдигнато обвинение<sup>35</sup>, а по делото *Калпачка с/у България* – момента, в който жалбоподателката е била разпитана в рамките на предварителната проверка срещу нея, месец преди формално да бъде привлечена като обвиняема<sup>36</sup>. И в четирите случая

28 European Court of Human Rights (ECtHR), *Deweere v. Belgium*, No. 6903/75, Judgement of 27 February 1980, §46.

29 *Ibid.*

30 *Ibid.*

31 ECtHR, *Yankov and others v. Bulgaria*, No. 4570/05, judgement of 23 September 2010, §23.

32 ECtHR, *Yankov and Mantchev v. Bulgaria*, Nos.27207/04 and 15614/05, Judgement of 22 October 2009, §18.

33 ECtHR, *Stafanov and Yurukov*, No.25382/04, Judgement of 1 April 2010, §14.

34 ECtHR, *Dimitrov and Hamanov*, Nos. 48059/06 and 2708/09, Judgement of 11 May 2011, §§74, 79.

35 ECtHR, *Iovchev v. Bulgaria*, No. 41211/98, Judgement of 2 February 2006, §103.

36 ECtHR, *Kalpachka v. Bulgaria*, No. 49163/99, Judgement of 2 November 2006, §64.

началният момент на обвинението се обсъжда във връзка с гаранцията за разглеждане на делата в разумен срок.

В решението на Голямата камера от 12 май 2017 г. по делото *Симеонови с/у България*, като прави обзор на досегашната си практика, Съдът още веднъж потвърждава позицията си по въпроса от кой момент нататък е налице „наказателно обвинение“ и се задейства прилагането на член 6 от Конвенцията в неговия наказателноправен аспект. Съгласно тълкуването на Съда „наказателно обвинение“ е налице от момента, в който лицето е официално уведомено от компетентните власти за предположението, че е извършило престъпление, или от момента, в който положението му е съществено засегнато от действията на властите, предприети като резултат от предположението, че е извършило престъпление. По-конкретно, прилагането на член 6 от Конвенцията се задейства от момента на настъпване на първото измежду следните (примерно) изброени събития, без значение на техния хронологичен ред:

- задържане във връзка с подозрение за извършено престъпление;
- разпит на заподозрян за съпричастността му с извършено престъпление;
- формално привличане към наказателна отговорност по реда на националното законодателство<sup>37</sup>.

Категоричният извод от прегледа на практиката на ЕСПЧ е, че мярката по полицейско задържане покрива критерия за „значително засягане“ на положението на заподозряното в извършване на престъпление лице и винаги е признак за наличието на „наказателно обвинение“ по смисъла на член 6 от Конвенцията.

## **„Арест“ и „задържане“ в наказателното производство**

НПК урежда две хипотези на задържане на обвиняем в наказателното производство – с постановление на прокурора за срок до 72 часа с цел осигуряване явяването на обвиняемия пред съд и с акт на съда, с който се налага мярка за неотклонение задържане под стража. Задържането по НПК се дефинира като мярка за процесуална принуда.

Заподозряно в извършване на престъпление лице може да бъде задържано за срок до 24 часа въз основа на административна заповед на органите на полицията или на друг компетентен орган. Мярката по задържане се определя като принудителна административна мярка по смисъла на Закона за административните нарушения и наказания (ЗАНН),

<sup>37</sup> ECtHR, *Simeonovi v. Bulgaria*, No. 21980/04, Grand Chamber Judgement of 12 May 2017, § 110-111.

чието налагане е в оперативната самостоятелност на органа. Тя е възможна всякога, когато органът има данни, че съответното лице е извършило престъпление. Съгласно съдебната практика, „налагането на административната мярка не е средство за реализиране на наказателна отговорност. Касае се за задържане от оперативен характер, а не задържане с цел мярка за неотклонение по реда на НПК”.<sup>38</sup>

Българското законодателство предлага и друга, по-широка дефиниция на понятието „задържане“ в наказателното производство, в обхвата на която попада и задържането на заподозрени лица. Съгласно член 59 от Наказателния кодекс (НК) при изпълнение на наказанието лишаване от свобода или пробацията се приспада срокът на предварителното задържане. За целите на тази разпоредба задържане, освен мярката за неотклонение задържане под стража, е и всяко друго задържане по реда на НПК, ЗМВР и друг закон, свързано с престъплението, за което лицето е осъдено или е било задържано за изпълнение на наказанието. Позовавайки се на тази разпоредба, националните съдилища приравняват задържането по НПК и по ЗМВР и с оглед на определяне на дължимото обезщетение за вреди, причинени на граждани от разследващите органи, прокуратурата или съда при незаконно лишаване от свобода, по смисъла на член 2 от Закона за отговорността на държавата и общините за вреди (ЗОДОВ).

Директива 2012/13/ЕС препраща към Конвенцията и практиката по прилагането ѝ от ЕСПЧ и по отношение на изясняване на значението на понятието „заподозрени или обвиняеми лица, които са арестувани или задържани“, за които е въведено правото да получат декларация за правата в наказателното производство незабавно след задържането. Съгласно съображение 21 такива лица са онези, които в хода на наказателното производство са лишени от свобода по смисъла на член 5 § 1 (с) от ЕКПЧ. Въз основа на тази разпоредба лишаването от свобода е допустимо само ако е във връзка с наказателното производство<sup>39</sup>. Основанията за задържане по член 5 § 1 (с) са три – обосновано предположение за извършено престъпление, предотвратяване на престъпление или укриване след извършено престъпление. Целта на задържането е винаги само една – да се обезпечи явяването на задържаното лице пред „компетентния съгласно закона орган“, което означава съдия или длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции по смисъла на член 5 § 4 от ЕКПЧ.

Съгласно установената практика на ЕСПЧ по дела срещу България легитимното основание за лишаване от свобода с мярка за задържане както на обвиняеми по реда на НПК, така и на заподозрени по ЗМВР е

38 ВАС, Решение № 9962/ 2008 по адм.д. 10973/2007.

39 Харис, Д., О'Бойл, М., Уорбрик, К., Бейтс, Е., Бъкли, К. Право на Европейската конвенция за правата на човека. София, 2015, с. 369.

член 5 § 1 (с) от Конвенцията. По делото *Канджов с/у България* жалбоподателят е бил арестуван и задържан от полицията по подозрение за извършване на престъпление<sup>40</sup>. В тази връзка Съдът постановява, че „неговото лишаване от свобода е „арест или задържане“, извършено „с цел да се осигури явяване пред компетентния съгласно закона орган по обосновано подозрение за извършено престъпление“ по смисъла на буква (с) от член 5 § 1“<sup>41</sup>. По делото *Петков и Профиров с/у България* двамата жалбоподатели са арестувани от полицията по подозрение за съпричастност към извършването на кражба<sup>42</sup>. Тук българското правителство посочва като приложима към случая на жалбоподателите разпоредбата на член 5 § 1 (с) от Конвенцията, твърдейки, че те са били задържани за целите на явяването им пред компетентен съдебен орган на основание на обосновано подозрение за извършване на престъпление<sup>43</sup>. Съдът прилага член 5 § 1 (с) и по отношение на задържането на тримата жалбоподатели по делото *Джабаров и други с/у България*, единият от които дори не е бил формално арестуван, а е бил „доведен“ и разпитван повече от четири часа в полицията по подозрение за извършване на престъпление<sup>44</sup>.

Направеният по-горе преглед на понятията „наказателно производство“, „наказателно обвинение“, „задържане“ и „арест“ в наказателното производство съобразно тълкуването им в практиката на ЕСПЧ ясно сочи, че изключването от персоналният обхват на Директива 2012/13/ЕС на заподозрените в извършване на престъпление лица, които са задържани по реда на ЗМВР или са станали обект на други принудителни полицейски мерки, трябва да бъде отхвърлено като несъвместимо с целта на въвеждане на европейските стандарти. В тази връзка авторите на настоящия доклад ще разгледат българското законодателство и практика по предоставяне на писмена информация на задържаните в наказателното производство както обвиняеми, така и заподозрени лица за тяхното съответствие с разпоредбите на Директива 2012/13/ЕС.

---

40 ECtHR, *Kandzhov v. Bulgaria*, No. 68296/01, Judgement of 6 November 2008, §54.

41 *Ibid.*, § 54.

42 ECtHR, *Petkov and Profirov*, Nos. 50027/08 and 50781/09, Judgement of 24 June 2014, §6.

43 *Ibid.*, §44.

44 ECtHR, *Dzhabarov v. Bulgaria*, Nos. 6095/11, 74091/11 and 75583/11, Judgement of 31 March 2016, §§ 65-67.

---

# СЪОТВЕТСТВИЕ НА НАЦИОНАЛНАТА ПРАВНА УРЕДБА СЪС СТАНДАРТИТЕ НА ДИРЕКТИВА 2012/13/ЕС

---

В настоящия раздел ще бъде направен преглед на действащата нормативна уредба на предоставянето на писмена информация относно правата на задържаните заподозрени и обвиняеми лица в наказателното производство за съответствието ѝ със стандартите на Директива 2012/13/ЕС. Преди това накратко ще бъде разгледана регулацията на задържането по подозрение/обвинение за извършено престъпление, което задържане се явява предпоставка за възникване на задължението за властите да предоставят писмена информация на задържаните лица.

## **Законови основания за арест и задържане по подозрение за извършено престъпление**

В българското законодателството всички форми на лишаване от свобода на заподозрени или обвиняеми за извършването на престъпление лица се обозначават като „задържане“. „Арест“ също е легален термин, но с друго значение<sup>45</sup>. Същевременно в няколко нормативни акта законодателят дефинира „задържането“ като „ограничаване на правото на свободно придвижване“, като избягва употребата на израза „лишаване от свобода“<sup>46</sup>. Правото на свободно придвижване обаче е друго човешко право, което подлежи на ограничения, които са по-широки, отколкото допустимите ограничения при лишаване от свобода. Конвенцията, както и международното право изобщо, предвижда много по-строги гаранции за законосъобразност и защита от произвол при задържане, отколкото при свободно придвижване.

---

45 С понятието „арест“ се назовава мястото за лишаване от свобода към Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“, както и участва в състава на правния термин за съдебно решение, издадено от друга държава – членка на ЕС, с оглед задържане и предаване на издирвано лице за целите на наказателно преследване – „европейска заповед за арест“.

46 Инstrukция № 81213-78 от 24 януари 2015 г. за реда за осъществяване на задържане, оборудване на помещенията за настаняване на задържаните лица и реда в тях в Министерството на вътрешните работи (Инstrukция за задържането в МВР), член 4; Закон за митниците, член 16а, ал. 2.

## Принципи

Конституцията прогласява правото на лична свобода и неприкосновеност на гражданите, както и условията, при които то може да бъде ограничавано. В тази връзка член 30, ал. 3 от Конституцията допуска органи, различни от съда, да задържат граждани, но при спазването на строго определени гаранции срещу незаконност и произволност на задържането:

*„В изрично посочените от закона неотложни случаи компетентните държавни органи могат да задържат гражданин, за което незабавно уведомяват органите на съдебната власт. В срок от 24 часа от задържането органът на съдебната власт се произнася по неговата законосъобразност“.*

Правото на неприкосновеност на личността е пренесено като основен принцип в целия наказателен процес. НПК възпроизвежда конституционно установения ред за задържане от несъдебен орган, като добавя и правомощия на прокурора да разпорежда задържане на обвиняем за довеждането му пред съд<sup>47</sup>. Съдът, прокурорът и разследващите органи са длъжни да освободят всеки гражданин, който незаконно е лишен от свобода<sup>48</sup>. Според Никола Манев „[д]ържавните процесуални органи трябва да осъществяват задължението си [за освобождаване] и без да бъдат сезирани от законоустановените лица“<sup>49</sup>.

## Задържане на заподозрени

Мярката за задържане на лица, за които има данни, че са извършили престъпление, може да бъде наложена по реда на ЗМВР, Закона за митниците, Закона за Държавна агенция „Национална сигурност“ (ЗДАНС), Закона за военната полиция, Закона за противодействие на тероризма и Закона за частната охранителна дейност. Тя се разглежда като принудителна административна мярка. По смисъла на член 22 от ЗАНН принудителни административни мерки могат да се налагат с цел „предотвратяване и преустановяване на административните нарушения, както и за предотвратяване и отстраняване на вредните последици от тях“. ЗАНН не визираща хипотеза на налагане на принудителна административна мярка при „данни, че съответното лице е извършило престъпление“.

**Задържането по ЗМВР** е за срок до 24 часа. Законът не дефинира изрично целта на задържането. В част от съдебна практика се приема, че задържането има превантивна или преустановителна функция<sup>50</sup>. Наред с това се застъпват и други виждания, като например, че задържането на

47 НПК, член 17, ал. 2.

48 НПК, член 17, ал. 4.

49 Манев, Н. Наказателнопроцесуално право. Ръководство за студенти. София, 2016, с. 87.

50 ВАС, Решение № 6138/2016 г. по адм. д. № 13194/2015 г.

заподозрян е необходимо за „изясняване на фактите“, които обвързват задържаното лице с извършването на престъпление<sup>51</sup>; за „извършване на неотложни действия, чрез които да бъдат събрани достатъчно данни за образуване на наказателно производство или да бъдат опровергани наличните данни за съпричастност на задържаното лице към извършването на престъпление“, както и за да се осигури участието на задържаното лице в действия по разследването и да не попречи на изясняването на обстоятелства по случая<sup>52</sup>. В практиката на Върховния административен съд (ВАС) се среща аргументът, че задържането е „с цел да се осигури явяването [на задържания] пред органите на предварителното разследване при обосновано подозрение за извършване на престъпление“<sup>53</sup>.

Съгласно **Закона за митниците** правомощията на митническите органи по задържане на лица са ограничени и се прилагат само спрямо тези, за които има данни да са извършили някое от конкретно посочените в закона престъпления против митническия режим и за които съществува реална опасност да се укриват или да извършат ново престъпление<sup>54</sup>.

По реда на **Закона за военната полиция** органите на военната полиция са компетентни да задържат за срок до 24 часа военнослужещи, цивилни служители на Министерство на отбраната, както и други лица, в изрично изброените в закона хипотези<sup>55</sup>. В допълнение, до пристигането на органите на МВР те могат да задържат и всякакви други категории лица, за които има данни, че са извършили престъпление<sup>56</sup>.

Най-новите основания за задържане на заподозрени са въведени в **Закона за противодействие на тероризма** и в **ЗДАНС**. В изпълнение на разпоредбите на Закона за противодействие на тероризма, до пристигането на органите на МВР военнослужещите от въоръжените сили могат да задържат лице, „за което има данни, че е свързано с подготовката или извършването на терористичен акт“<sup>57</sup>. Съгласно член 124б, ал. 1 от ЗДАНС органите на агенцията, оправомощени със заповед на председателя на агенцията, могат да задържат за срок до 24 часа лице, за което има данни, че е извършило престъпление, свързано с международен тероризъм и екстремизъм, както и финансирането им, и с дейности, подпомагащи чужди служби, терористични или екстремистки организации. По сходен начин частните охранители имат правомощия да задържат лице, „извър-

51 ВАС, Решение № 13288/2015 г. по адм. д. № 11501/2015 г.

52 ВАС, Решение № 6138/2016 г. по адм. д. № 13194/2015 г.; ВАС, Решение № 1380/2016 г. по адм. д. № 829/2015 г.

53 ВАС, Решение № 2317/2017 г. по адм. д. № 14275/2015 г.

54 Закон за Митниците, чл.16а, ал.1.

55 Закон за Министерството на вътрешните работи (ЗМВР), член 72, ал. 1, т. 1; Закон за митниците, член 16а, ал. 1; Закон за военната полиция, член 13, ал. 1, т. 1.

56 Закон за военната полиция, член 15, ал. 1.

57 Закон за противодействие на тероризма, член 11, ал. 1, т. 1.

шило престъпление<sup>58</sup> на охранявания от тях обект, за което уведомяват полицейските органи и им го предават. Заподозрените в извършване на престъпление лица и арестувани по реда на тези три закона на общо основание могат да бъдат задържани в помещения на полицията по реда на ЗМВР.

Освен заподозрени в извършване на престъпление по смисъла на НК, полицейските органи могат да задържат за срок от 24 часа и извършители на спортно хулиганство по реда на Закона за опазване на общественения ред при провеждането на спортни мероприятия<sup>59</sup> и на дребно хулиганство по реда на Указ № 904 от 28.12.1968 г. за борба с дребното хулиганство<sup>60</sup>. И в двата случая целта на задържането е довеждане пред съд за налагане на предвидените от закона санкции. Предварителното задържане на извършителите на спортно и дребно хулиганство се осъществява в помещенията за задържане към МВР.

Според ЗМВР лице, задържано от полицията по подозрение за извършване на престъпление, „може да бъде настанено в помещение за настаняване на задържани лица и спрямо него могат да бъдат взети мерки за лична сигурност, ако поведението му и целите на задържането налагат това“<sup>61</sup>. Задържаните от митническите органи заподозрени лица се настаняват в същите помещения към МВР, но само „когато е необходимо“<sup>62</sup>.

Редът за осъществяване на задържането в структурите на МВР е уреден в Инструкцията за задържането в МВР. Броят на помещенията за задържане към столичната и областните дирекции на МВР към март 2017 г. е 129, а към гранична полиция – 24<sup>63</sup>. Лицата, задържани по реда на Закона за военната полиция, се настаняват в специални помещения за задържане към военна полиция, като към март 2017 г. са обособени пет такива<sup>64</sup>. Освен заподозрени лица, в тези помещения се настаняват и други категории задържани съгласно правомощията на съответния орган.

### **Задържане на обвиняеми**

Задържането на обвиняеми лица се урежда от НПК. Привлечено към наказателна отговорност лице, за което прокурорът е поискал определяне на мярка за неотклонение задържане под стража, може да бъде предварително задържано с постановление на прокурора за срок до 72

58 Закон за частната охранителна дейност, член 31, ал. 1, т. 1.

59 Закон за опазване на обществения ред при провеждането на спортни мероприятия, член 30, ал. 2.

60 Указ № 904 от 28.12.1968 г. за борба с дребното хулиганство, член 3, ал. 2.

61 ЗМВР, член 72, ал. 2.

62 Закон за митниците, член 16а, ал. 1 и 11.

63 Министерство на вътрешните работи, Решение № 512104-65/29.03.2017 г. за предоставяне на обществена информация по заявление на БХК от 16.03.2017 г.

64 Министерство на отбраната, Служба „Военна полиция“, Писмо № БП-1449/23 март 2017 г., получено в отговор на искане за достъп до обществена информация на БХК от 15 март 2017 г.



часа за довеждането му пред съд<sup>65</sup>. Наличието на обосновано подозрение, че лицето е извършило престъпление, за което задържането е съразмерна мярка, е неотменно условие за постановяване на прокурорско задържане. В противен случай то би било в нарушение на член 5 § 1 (с) от Конвенцията. Мярка за неотклонение задържане под стража се определя от съда. Тя може да бъде наложена единствено за постигането на цели и при наличието на предпоставки, дефинирани в закона, а именно – когато е налице обосновано предположение, че обвиняемият е извършил престъпление, което се наказва с лишаване от свобода или с друго, по-тежко наказание, и доказателствата по делото сочат, че съществува реална опасност обвиняемият да се укрие или да извърши престъпление.

Редът и условията за изпълнение на мярката за неотклонение задържане под стража са предвидени в Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража (ЗИНЗС). Задържаните с повдигнато обвинение лица се настаняват в арести – места за лишаване от свобода към Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“ (ГДИН)<sup>66</sup>. Към края на 2016 г. техният брой на територията на страната е 33, шест от които са създадени към корпуси на затвори. В арестите се изпълнява и мярката по предварително задържане с постановление на прокурора, както и други форми на задържане, уредени в НПК. Обвиняемите могат да бъдат задържани и в структурите на МВР<sup>67</sup>.

След приключване на разследването обвиняемите се преместват в затвора, в района на който се осъществява досъдебното производство, като се настаняват отделно от осъдените лица<sup>68</sup>. Те остават в затвора до окончателното приключване на наказателното производство, освен ако съдът не измени мярката за неотклонение. Към март 2017 г. броят на затворите за мъже е 11, за жени – 1, а поправителните домове за непълнолетни – по един, съответно за момичета и за момчета.

65 НПК, член 64, ал. 2.

66 Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража (ЗИНЗС), член 241, ал. 1.

67 Инструкция за задържането в МВР, член 11, ал. 1.

68 ЗИНЗС, член 244, член 246 (3).

**Стандарт: На заподозрените лица или обвиняемите, които са арестувани или задържани, се предоставя незабавно писмена декларация за правата. Тя трябва да съдържа информация за:**

- правото на достъп до адвокат;
- правото на правна помощ и условията за нейното получаване;
- правото на информация относно обвинението;
- правото на устен и писмен превод;
- правото да запазят мълчание;
- правото на достъп до материалите по делото;
- правото да бъдат информирани консулските власти и едно лице;
- правото на спешна медицинска помощ;
- максималния брой часове или дни, за които заподозрените лица или обвиняемите могат да бъдат задържани, преди да бъдат изправени пред съдебен орган;
- всички възможности съгласно националното законодателство за обжалване на законосъобразността на задържането или за отправяне на искане за отмяна на мярката или за замяната ѝ с по-лека;
- други приложими според националното законодателство права.

## Заподозрени лица

### Закон за Министерството на вътрешните работи

Измежду всички законови процедури по информиране на заподозрените лица относно правата им по време на задържане от административен орган, уредбата в ЗМВР и свързаните с него подзаконови нормативни актове възниква най-отдавна и е най-детайлна.

Полицейските органи могат да призовават граждани в служебните помещения за изпълнение на предвидените им в закона правомощия, включително и за разкриване и разследване на престъпления<sup>69</sup>. Призоваването се осъществява посредством писмено съобщение, в което изрично се упоменават целта на призоваването, часът и мястото на явяването. В неотложни случаи призоваването може да се извършва по телефон или факс. Няма изискване призоваването лице да бъде уведомявано за правата си в наказателното производство. Когато призовано или доброволно явило се в полицията лице бъде задържано на някое от

<sup>69</sup> ЗМВР, член 69, ал. 1., член 67.

предвидените в ЗМВР основания, се издава заповед за задържане, като за начален час на задържането се отбелязва моментът, в който на лицето е ограничено правото на свободно придвижване<sup>70</sup>.

От подзаконовата уредба на полицейското задържане се извежда правилото, че „незабавно“ или „веднага“ след задържането лицето следва да бъде устно запознато с основанията за задържането, предвидената в закона отговорност, както и с правата си по ЗМВР<sup>71</sup>. Законът за правната помощ също задължава органа по задържането да разясни на задържания правото му на защита, като му връчва срещу подпис формуляр, съдържаш правото му на упълномощен или на служебен адвокат<sup>72</sup>.

При задържаните по реда на ЗМВР се издават два писмени документа, в които се съдържа информация за правата на задържаните – заповед за задържане и декларация.

Заповедта за задържане се издава в три екземпляра, като един се прилага към преписката, един се архивира в съответната структура на МВР и един се връчва на задържаното лице непосредствено след нейното издаване. Част от нормативно определените елементи на заповедта са фактическите и правните основания за задържането и правата на задържаните лица. По-конкретно, информацията за правата трябва да включва: правото на задържания да обжалва пред съда законността на задържането; правото на адвокатска защита от момента на задържането; правото на медицинска помощ; правото на телефонно обаждане, с което да съобщи за своето задържане; правото да се свърже с консулските власти на съответната държава, в случай че не е български гражданин, и да ползва преводач, в случай че не разбира български език<sup>73</sup>. С оглед на изискванията на Директива 2012/13/ЕС, извън задължителното съдържание на заповедта остава информацията за правото на задържания да запази мълчание, правото на достъп до материалите по делото и за реда за получаване на правна помощ.

Декларацията, която задържаните в полицията подписват, е въведена за пръв път през 2002 г. в изпълнение на препоръка на КПИ. Нейната основна функция е да удостовери, че задържаните са информирани за правата си по Закона за МВР. Тъй като за реализирането на по-голямата част от правата е необходимо активното съдействие от страна на полицейските органи, в декларацията задържаните посочват и „намерението си“ да упражнят или не някои или всички от законоустановените за тях права, произтичащи от факта на лишаване от свобода. В Приложение № 1 към Инструкцията за задържането в МВР е предвиден образец на

70 Инструкция за задържането в МВР, член 11, ал. 7.

71 Инструкция за задържането в МВР, член 15, ал. 1; Приложение № 1, т. 9.

72 Закон за правната помощ, член 30, ал. 2.

73 ЗМВР, член 74, ал. 2.

декларацията. Освен изброените в ЗМВР, декларацията въвежда и някои допълнителни права, като правото на задържания при нужда да му бъде осигурена диетична храна, правото на свиждания, правото на получаване на колети и храна. Информация за правото на обжалване на законността на задържането обаче не е включена в декларацията.

Задържаните декларираат някои обстоятелства, които са от значение за престоя им в полицейското управление – дали имат здравословни проблеми и необходимост от специална хранителна диета. В същото време в декларацията не е предвидено поле за вписване на информация, която е от значение за реализирането на основни права на задържаните, като например имена и телефонен номер на адвокат, ако такъв е избран от задържаното лице, както и телефонен номер на близък човек, който да бъде уведомен за задържането.

### Закон за митниците

Задържаните от митническите органи лица имат право на защитник от момента на задържането<sup>74</sup>, право да обжалват законността на задържането по реда на АПК<sup>75</sup>, а съответният митнически орган е длъжен незабавно да уведоми лицето, посочено от задържания<sup>76</sup>. Лицата, които не владеят български език, следва незабавно да се информират за основанията за задържането на език, който разбират<sup>77</sup>. За задържаните по Закона за митниците лица липсва нормативна уредба на следните права: право да запазят мълчание, право на писмен превод, право на достъп до материалите по делото.

По силата на Закона за правната помощ митническият орган е длъжен да разясни на задържания правото му на защита, като му връчва срещу подпис формуляр, съдържащ правото му на упълномощен или на служебен адвокат<sup>78</sup>.

Митническите органи връчват писмена заповед на лицата, задържани по реда на член 16а, ал. 1 от Закона за митниците, като законът не уточнява задължителните елементи на заповедта, нито момента на връчване. Не е изрично предвидено и на задържаните да се връчва декларация, че са запознати с правата си. Ако задържаните лица бъдат настанени в помещенията за задържане към МВР, на общо основание следва да им бъде връчена декларация за правата.

---

74 Закон за митниците, член 16а, ал. 5.

75 Закон за митниците, член 16а, ал. 6.

76 Закон за митниците, член 16а, ал. 7.

77 Закон за митниците, член 16а, ал. 4.

78 Закон за правната помощ, член 30, ал. 2.

## Закон за военната полиция

От момента на задържането си от органите на военната полиция лицата имат право на защитник, незабавно да бъдат информирани за основанията за задържането си на разбираем за тях език, да обжалват пред съда законността на задържането си, като съдът се произнася по жалбата незабавно, а ако са чужди граждани – да се свържат с дипломатическото представителство на своята държава<sup>79</sup>. Органите на военната полиция са длъжни също така незабавно да уведомят за задържането лице, посочено от задържания, както и незабавно да освободят лицето, ако основанията за задържането му е отпаднало<sup>80</sup>. Задържаните обаче нямат нормативно гарантирано право да запазят мълчание, право на устен и писмен превод, право на достъп до материалите по делото.

Законът за военната полиция не извежда самостоятелно право и/или задължение за информиране на задържаните заподозрени лица за правата им. На задържаните за срок до 24 часа лица по реда на член 13, ал. 1, т. 1 от Закона за военната полиция органите издават писмена заповед за задържане<sup>81</sup>, но моментът, в който трябва се връчи заповедта, не е упоменат. Няма и задължение за представяне на декларация за правата.

При втората хипотеза на задържане на заподозрени по Закона за военната полиция – до пристигане на органите на МВР, не се издава никакъв писмен документ. Ако заподозрените впоследствие бъдат задържани по реда на ЗМВР, на общо основание следва да им бъде връчена заповед за задържане и декларация за правата.

## ЗДАНС

За задържането на лица по реда на ЗДАНС се издава заповед със съдържание, сходно с това, предвидено за заповедта за задържане по ЗМВР<sup>82</sup>. Задържаните попълват и декларация, че са запознати с правата си, както и за намерението си да ги упражнят или не<sup>83</sup>. Законът не изброява задължителните реквизити на декларацията, нито предлага образец на такава. Основна разлика с полицейското задържане е, че задържаните заподозрени лица по реда на ЗДАНС нямат право на адвокатска защита съгласно Закона за правната помощ. Освен това те нямат нормативно гарантирано право да запазят мълчание, право на писмен превод, право на достъп до материалите по делото.

Същевременно ДАНС е въвела и използва образец на такава декларация. В нея се упоменава информация за правата на задържаните, предвидени в член 124б, ал. 2, т. 6, букви „а“ – „е“ от ЗДАНС, а именно:

79 Закон за военната полиция, член 13, ал. 2.

80 Закон за военната полиция, член 13, ал. 3.

81 Закон за военната полиция, член 13, ал. 5.

82 Закон за Държавна агенция „Национална сигурност“ (ЗДАНС), член 124б, ал. 2.

83 ЗДАНС, член 124б, ал. 2 и 3.

правото на лицата, които не владеят български език, да бъдат информирани за основанието за задържане на разбираем за тях език и да ползват преводач; правото на лицата, които не са български граждани, да се свържат с консулските власти; правото на обжалване на законността на задържането пред съд; правото на защитник от момента на задържането; правото на уведомяване за задържането на лице, посочено от задържания; правото на телефонно обаждане, с което задържаният да информира за задържането. Отделно от това декларацията предвижда правата на задържаните на свиждания, колет и храна, на медицински преглед и на медицински преглед по техен избор и за тяхна сметка. В декларацията се отбелязва дали задържаните желаят или не желаят да упражнят правата си на адвокатска защита, медицински преглед, уведомяване на член от семейството или друго лице за задържането, да се свържат с консулските власти, ако са чужди граждани. Освен това задържаните декларират и други обстоятелства, които биха могли да бъдат от значение за условията и продължителността на задържането, като наличието на здравословни проблеми и нуждата от диетично хранене.

Моментът, в който на задържаните следва да се връчат заповедта за задържане и декларацията за правата, не е конкретизиран.

### **Закон за противодействие на тероризма и Закон за частната охранителна дейност**

Тези два закона не предвиждат специални правни гаранции, приложими към задържаните заподозрени лица. До пристигане на органите на МВР на задържаните не се издават никакви писмени документи, информиращи ги за правата им. И тук, при действието на общата хипотеза на ЗМВР, на задържаните от полицията заподозрени се предоставя заповед за задържане и декларация, че са запознати с правата си.

### **Указ № 904 от 28.12.1963 г. за борба с дребното хулиганство и Закона за опазване на обществения ред по време на спорни мероприятия**

Тези два нормативни акта също не създават специална уредба на правата на задържаните от органите на МВР заподозрени в извършване на спортно или дребно хулиганство лица. На общо основание на задържаните следва да се връчат уредените в ЗМВР заповед за задържане и декларация за правата.

### **Обвиняеми лица**

Правото на защита на обвиняемите е изведено като основен принцип в наказателното производство<sup>84</sup>. То е обезпечено от различни процесуални гаранции, сред които е задължението на съда, прокурора и

84 НПК, член 15, ал. 1.

разследващите органи да разясняват правата на обвиняемия и другите участници в наказателното производство и да им осигуряват възможност да ги изпълняват. Задължението за разясняване на правата не отпада дори когато обвиняемото лице е упълномощило или му е назначен защитник<sup>85</sup>. Друг основен принцип е устното извършване на наказателния процес, освен случаите, в които НПК не предвижда друго<sup>86</sup>.

В член 55 от НПК са визирани процесуалните права на обвиняемите лица, които са приложими и в досъдебната, и в съдебната фаза на наказателното производство, без значение дали обвиняемият е задържан, или не.

Правата на обвиняемия са следните: да научи за какво престъпление е привлечен в това качество и въз основа на какви доказателства; да дава или да откаже да дава обяснения по обвинението; да се запознава с делото, включително и с информацията, получена чрез използване на специални разузнавателни средства, и да прави необходимите извлечения; да представя доказателства; да участва в наказателното производство; да прави искания, бележки и възражения; да се изказва последен; да обжалва актовете, които накърняват неговите права и законни интереси, и да има защитник. Обвиняемият има право защитникът му да участва при извършване на действия по разследването и други процесуални действия с негово участие, освен когато изрично се откаже от това право. Когато не владее български език, обвиняемият има право на устен и писмен превод.

Както вече стана дума, само привлечените към наказателна отговорност лица могат да бъдат задържани по реда на НПК. Едно лице се привлича като обвиняем, когато срещу него се съберат достатъчно доказателства за виновността му в извършване на определено престъпление от общ характер, със съставянето на съответното прокурорско постановление<sup>87</sup>. Привличането може да се осъществи и с протокола от първото действие по разследването срещу обвиняемия<sup>88</sup>.

В призовката, с която лице се призовава за предявяване на обвинение, се вписва и правото на обвиняемите да се явят със защитник, и възможността да им бъде назначен служебен защитник в предвидените от закона случаи, както и възможността за принудително довеждане при неявяване без уважителни причини<sup>89</sup>.

На следващо място, необходимите реквизити на постановлението за привличане на обвиняем са изчерпателно изброени в член 219, ал. 3<sup>90</sup>.

85 Манев, Н. Наказателнопроцесуално право. София, 2016, с. 88.

86 НПК, член 19.

87 НПК, член 219, ал. 1.

88 НПК, член 219, ал. 2.

89 НПК, член 219, ал. 4.

90 По въпроса за задължителните реквизити на постановлението за привличане на обвиняем, вж. Тълкувателно решение № 2 от 07.10.2002 г. по Н.Д. № 2/2002 г. на ОЧНК на ВКС.

В него задължително се посочват правата на обвиняемия в наказателното производство, изброени в член 55 от НПК, включително и правото му да откаже да даде обяснения, както и правото му да има защитник по пълномощие или назначение, но липсва информация за права, относими към задържането<sup>91</sup>.

Едно лице може да се привлече като обвиняем и със съставянето на протокола от първото действие по разследването срещу него. Освен описание на извършеното процесуално действие, протоколът трябва да притежава всички задължителни реквизити, посочени в член 219, ал. 3 НПК, идентични с тези на постановлението за привличане на обвиняем. Както беше подчертано по-горе, сред тези реквизити са и посочване на правата на обвиняемия в наказателното производство.

При бързото и незабавно производство лицето, за което има обосновано предположение, че е извършило престъпление, се счита за обвиняем от момента на съставянето на акта за първото действие по разследването срещу него<sup>92</sup>. Привличането става по правилата, предвидени в член 219, ал. 2 НПК – с протокол от първото действие срещу обвиняемия.

НПК предвижда някои специални процесуални права на задържаните лица. Това са: правото на задължителна защита<sup>93</sup>, правото на обжалване<sup>94</sup> и преразглеждане на мярката за неотклонение<sup>95</sup>. За органите, постановили задържането, също възникват конкретни задължения, като това незабавно да уведомят лице, посочено от задържания<sup>96</sup>, а в случая, в който задържаният е чужд гражданин, незабавно да се уведоми Министерството на външните работи<sup>97</sup>. Тези права обаче не са задължителни реквизити нито на постановлението на прокурора за задържане на обвиняеми лица за срок до 72 часа за явяване пред съд<sup>98</sup>, нито на определението на съда, с което се налага мярка за неотклонение задържане под стража<sup>99</sup>.

Отделно, Законът за правната помощ задължава органа, осъществяващ процесуалните действия, „незабавно след задържането или привличането като обвиняем да разясни на задържания правото му на за-

91 НПК, член 219, ал. 3, т. 6.

92 НПК, член 356, ал.4 и 362, ал. 4.

93 НПК, член 94, ал. 1, т. 6.

94 НПК, член 64, ал. 6.

95 НПК, член 65, ал. 1.

96 НПК, член 17, ал. 3.

97 НПК, член 63, ал. 7, т. 3.

98 Съгласно общата разпоредба на член 199, ал. 2. „[в]сяко постановление съдържа: данни за времето и мястото на издаването му, за органа, който го издава, за делото, по което се издава; мотиви; диспозитив и подпис на органа, който го издава“.

99 Съдържанието на определението следва да отговаря на посочените в член 34 от НПК изисквания за съдебните актове, а именно: да съдържа данни за времето и мястото на издаването му; наименованието на съда, който го издава; номера на делото, по което се издава; имената на членовете на състава, на прокурора и на съдебния секретар; мотиви; диспозитив и подписите на членовете на състава.



щита, като му връчва срещу подпис формуляр, съдържащ правото му на упълномощен или на служебен адвокат<sup>100</sup>.

На лицата, постъпващи в арест, включително на обвиняемите с постановена мярка за неотклонение задържане под стража, незабавно се разясняват правата за свиждане, телефонна връзка, кореспонденция, хранителни пратки и размерът на сумите за лични нужди<sup>101</sup>. Те се уведомяват срещу подпис и за правилата за вътрешния ред и дисциплина<sup>102</sup>. Документът, който подписват, се обозначава като „декларация“.

---

100 Закон за правната помощ, член 30, ал. 2.

101 ЗИНЗС, член 243, ал. 2.

102 ЗИНЗС, член 243, ал. 4.

**Стандарт: На лицата се дава възможност да прочетат декларацията за правата и им се позволява да я запазят през целия период на задържането им.**

### Заподозрени лица

На задържаните по подозрение за извършване на престъпление лица по реда на ЗМВР и ЗДАНС, както и на задържаните от полицията за извършване на спортно или дребно хулиганство се връчват копия от заповедите за задържане. В тези хипотези задържаните попълват и декларация, че са запознати с правата си, но времето, с което разполагат, за да се запознаят със съдържанието на двата документа, преди да трябва да удостоверят, че са информирани за правата си и да заявят дали искат да ги упражнят, не е фиксирано в нормативната уредба. Задържаните в структурите на МВР могат да запазят и двата документа по време на задържането.

Законът за митниците и Законът за военната полиция не посочват експлицитно, че на задържаните се връчва копие от заповедта за задържане, а за задържаните съгласно Закона за противодействие на тероризма и Закона за частната охранителна дейност изобщо не се издават заповеди.

### Обвиняеми лица

Разследващият орган връчва препис от прокурорското постановление за привличане на обвиняемия и на неговия защитник, като им дава възможност да се запознаят с пълното му съдържание, а при нужда дава допълнителни разяснения<sup>103</sup>. Разследващият орган не може да извършва действия по разследването с участие на обвиняемия, докато не изпълни задълженията си, описани в член 219, ал. 1 – 7, включително да връчи препис от постановлението за привличане на обвиняем и да разясни неговото съдържание на обвиняемия, когато това е необходимо<sup>104</sup>.

В хипотезата на привличане на обвиняем с протокола от първото действие по разследването срещу него НПК не вменява изрично задължение за органа да връчи копие от акта на обвиняемия. В теорията се обосновава становището, че в случая става дума за „технически пропуск“, „непълнота“, която „може да се попълни чрез разширително тълкуване на текстовете за предявяване на постановлението за привличане на обвиняем“<sup>105</sup>.

103 НПК, член 219, ал. 4.

104 НПК, член 219, ал. 8.

105 Чинова, М. Привличане на обвиняем, с. 18, достъпно на: <http://www.nij.bg/FileHandler.ashx?folderID=132&fileID=381>.

За прокурорското постановление, с което обвиняемите се задържат за срок до 72 часа, и за определението на съда, с което се налага мярка за неотклонение задържане под стража, не съществува задължение да съдържат информация за правата на задържаните, нито се изисква копия от тях да бъдат връчвани на задържаните.

Няма изрична разпоредба, която да гарантира правото на задържаните в арестите обвиняеми лица да задържат копие от декларацията, с която удостоверяват, че са запознати с правата си и с правилата за вътрешния ред в мястото за задържане.

**Стандарт: Задържаните заподозрени или обвиняеми лица получават декларацията на език, който разбират. В случай че няма декларация на съответния език, те се информират за правата си устно, като своевременно се предоставя превод на декларацията в писмена форма.**

### Заподозрени лица

ЗМВР съдържа специална разпоредба, според която задържаното лице, което не владее български език или е „глухонямо, глухо, нямо или сляпо“, следва незабавно да се информира за основанията за задържане на разбираем за него език<sup>106</sup>. Полицейският орган осигурява преводач/тълковник, с помощта на който задържаните се запознават на *разбираем за тях език* с основанията за задържането им и предвидената в закона отговорност<sup>107</sup>. Изрично е посочено, че с помощта на преводач/тълковник на задържаните се разясняват следните права: да обжалват пред съд законността на задържането; на достъп до адвокат; на медицинска помощ; на телефонно обаждане, с което да съобщят за задържането; на връзка с консулските власти на съответната държава, в случай че не са български граждани; да ползват преводач, в случай че не разбират български език<sup>108</sup>. Разпоредбата обаче не предвижда разясняване на правото на лицето да запази мълчание. Участието на преводач/тълковник при попълването на декларацията за правата се удостоверява чрез вписване на неговите лични данни в декларацията и полагане на подпис.

Задържаните от органите на ДАНС и митниците заподозрени лица, които не владеят български език, незабавно се информират за основанията за задържането на разбираем за тях език<sup>109</sup>. В останалите закони, създаващи правомощия по задържане на заподозрени в извършване на престъпление, сходни задължения не са въведени.

Предоставянето на писмен превод на заповедта за задържане или декларацията за правата не е предвидено на нито един етап от задържането от полицията или от останалите, компетентни да задържат заподозрени лица, органи.

### Обвиняеми лица

За целите на транспонирането на Директива 2010/64/ЕС относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство през 2014 г. в НПК са направени съответните изменения и допълнения. Стандартите на тази директива са въведени единствено по отношение на об-

<sup>106</sup> ЗМВР, член 72, ал. 3.

<sup>107</sup> Инструкция за задържането в МВР, член 16, ал. 1 и 2.

<sup>108</sup> Инструкция за задържането в МВР, член 16, ал. 1.

<sup>109</sup> ЗДАНС, член 1246, ал. 7; Закон за митниците, член 16а, ал. 4.

виняемите лица в наказателното производство, образувано и проведено по реда на НПК.

Съгласно член 55, ал. 3 обвиняемите, които не владеят български език, имат право на устен и писмен превод в наказателното производство на разбираем за тях език. На тях се предоставя писмен превод на определени видове актове, сред които постановлението за привличане на обвиняем и определенията на съда за вземане на мярка за неотклонение, в които задължително се вписват и правата им в наказателното производство. Обвиняемият има право да откаже писмен превод, когато има защитник и не се нарушават процесуалните му права. В отделна глава от НПК са обособени особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от лица, които не владеят български език<sup>110</sup>. Същите правила са приложими и към обвиняемите, които са „глухи“ или „неми“, на които се назначава тълковник<sup>111</sup>.

---

110 НПК, член 395а – 395з.

111 НПК, член 395з.

**Стандарт: Компетентните органи следва да обърнат специално внимание на лицата, които поради младостта си или поради умственото или психическото си състояние не могат да разберат съдържанието или значението на информацията.**

### Заподозрени лица

ЗМВР не съдържа специални правила за предоставяне на информация относно правата на задържаните в полицията малолетни и непълнолетни лица, които да са съобразени с тяхната способност да разбират и ефективно да участват в производството. Формата, езикът и съдържанието на заповедта за задържане и декларацията за правата, предвидени в ЗМВР, са едни и същи както за пълнолетните задържани, така и за децата. Ненавършилите пълнолетие лица се настаняват отделно от пълнолетните в специално обособени за целта помещения в структурите на МВР<sup>112</sup>. Съгласно Инструкцията за задържането в МВР разговорите и беседите със задържани малолетни и непълнолетни лица се провеждат в присъствието на педагог или психолог, като при малолетните присъствието на родителя или настойника е задължително, а при непълнолетните то е по усмотрение на полицейския орган<sup>113</sup>.

Заподозрени лица, които страдат от умствени или психически проблеми, не се ползват от допълнителни процесуални гаранции в полицейското производство и по време на полицейското задържане. За тези групи уязвими лица важат общите разпоредби за предоставяне на информация за правата на задържаните по ЗМВР.

Останалите нормативни актове, въвеждащи основания за задържане на заподозрени лица, не уреждат по специален начин положението на ненавършилите пълнолетие лица и на тези, които поради умственото или психическото си състояние не разбират съдържанието или значението на информацията.

### Обвиняеми лица

#### Непълнолетни лица

От гледна точка на възрастта, НК определя като наказателноотговорни навършилите пълнолетие (18-годишна възраст) лица, които в състояние на вменяемост са извършили престъпление. Непълнолетните лица – навършилите 14-годишна възраст, но ненавършили 18 години, са наказателноотговорни, ако са могли да разбират свойството и значението на деянието си и да ръководят постъпките си. Ненавършилите 14-годишна възраст лица са наказателнонеотговорни.

<sup>112</sup> Инструкция за задържането в МВР, член 25, ал. 2, т. 2.

<sup>113</sup> Инструкция за задържането в МВР, член 23.

НПК съдържа особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни лица. Те създават по-високи гаранции за защита на правата на непълнолетните обвиняеми лица в досъдебната и съдебната фаза на наказателното производство. Такава по-висока гаранция се явява абсолютно задължителното участие на защитник по дела с непълнолетни обвиняеми и подсъдими. Ръководещият процесуалното действие орган е длъжен да назначи адвокат на непълнолетното лице, ако той/тя не упълномощи такъв<sup>114</sup>. Паралелно със защитника адвокат, непълнолетният може да упълномощи за свои защитници и родителите си<sup>115</sup>. Особените правила обаче не засягат реда за привличане към наказателна отговорност на непълнолетните лица и съдържанието на актовете, въз основа на което се извършва привличането. В този смисъл, по отношение на непълнолетните обвиняеми остават да действат общите разпоредби на НПК. Законите основания и редът за постановяване на предварително задържане от прокурора, както и налагането на мярка за неотклонение задържане под стража на непълнолетните обвиняеми също са идентични с тези на пълнолетните.

От друга страна, някои от особените правила имат отношение към създаването на по-благоприятен режим на информиране на непълнолетните обвиняеми за правата им, без това да е формулирано като изрична законова цел. Такива са: изискването разследващите органи в досъдебното производство да бъдат със специална подготовка<sup>116</sup>; възможността за участие на педагог или психолог при разпита на непълнолетни обвиняеми<sup>117</sup>; задължението за уведомяване на родителите или попечителите за предявяването на разследването, които могат и да присъстват на самото предявяване<sup>118</sup>.

### Уязвими възрастни

НПК съдържа някои допълнителни гаранции за разглеждане на делата за престъпления, извършени от лица с умствени или психически проблеми. Такава гаранция например е задължителното участие на защитник, когато „обвиняемият страда от физически или психически недостатъци, които му пречат да се защитава сам“<sup>119</sup>. Процедурата по информиране и разясняване на правата на задържания обвиняем обаче се развива по общия ред. Не са въведени специални правила за предоставяне на информация във формат, достъпен за задържаните уязвими лица, нито задължение за органите да информират за задържането и правата

114 НПК, член 94, ал. 3.

115 НПК, член 91, ал. 2.

116 НПК, член 385.

117 НПК, член 388.

118 НПК, член 389, ал. 2.

119 НПК, член 94, ал. 1, т. 2.

по време на задържането законния представител или трето подходящо лице, какъвто стандарт съществува в Препоръка на Комисията от 27 ноември 2013 година относно процесуалните гаранции за уязвими лица, които са заподозрени или обвиняеми в наказателно производство<sup>120</sup>.

---

<sup>120</sup> Европейска комисия, Препоръка относно процесуалните гаранции за уязвими лица, които са заподозрени или обвиняеми в наказателно производство, 2013/С 378/02, 27 ноември 2013 г.



**Стандарт: Предоставянето на информация на заподозрените или обвиняемите лица се отбелязва в съответствие с процедурата за протоколиране, предвидена в правото на съответната държава членка.**

### Заподозрени лица

Заповедта за задържане се връчва на заподозрените лица срещу подпис<sup>121</sup>. Отказът или невъзможността на задържаното лице да подпише заповедта се удостоверява с подписа на един свидетел<sup>122</sup>. Заповедта за задържане се вписва в специален регистър<sup>123</sup>.

Предоставянето на информация на задържаните в местата за задържане към МВР се удостоверява и с нарочна декларация, за което задържаното лице следва да се подпише под всяко изброено в декларацията право. Декларацията се подписва в две копия, като първият екземпляр се връчва на задържаното лице, а вторият се прилага към заповедта за задържане<sup>124</sup>. Когато задържаните лица са неграмотни или не са в състояние сами да попълнят декларацията, същата се попълва от служител, като волеизявленията се правят от самото лице в присъствието на свидетел, който удостоверява тяхната истинност с подписа си<sup>125</sup>. Отказът на задържания да подпише декларацията също се удостоверява с подпис на свидетел<sup>126</sup>. Няма законови ограничения по отношение на това кои лица могат да свидетелстват за отказа на задържаното лице да подпише декларацията.

По идентичен начин се отбелязва предоставянето на декларацията за правата на задържаните от органите на ДАНС.

### Обвиняеми лица

Копие на постановление за привличане към наказателна отговорност се връчва на обвиняемия срещу подпис<sup>127</sup>. Протоколите за извършване на действия по разследването се подписват от участниците в него, в това число и от обвиняемия, когато действието е било извършено срещу него<sup>128</sup>.

Прокурорското постановление за задържане на обвиняеми за срок до 72 часа и съдебното определение, с което се определя мярка за неотклонение задържане под стража, не съдържат информация за правата на

121 ЗМВР, член 74, ал. 3.

122 ЗМВР, член 74, ал. 4.

123 ЗМВР, член 74, ал. 5.

124 Инструкция за задържането в МВР, член 15, ал. 2.

125 Инструкция за задържането в МВР, член 15, ал. 3.

126 Инструкция за задържането в МВР, член 15, ал. 2.

127 НПК, член 219, ал. 4.

128 НПК, член 129, ал. 2.

обвиняемите. Те се подписват от издателите им, но не и от лицата, чието задържане е постановено с тях.

В следствените арести задържаните обвиняеми подписват декларация, че са запознати с правилата за вътрешен ред и някои от правата, които имат като задържани лица.

**Стандарт: Заподозрените лица или обвиняемите или техните адвокати имат правото да оспорят, в съответствие с процедурите в националното право, евентуалния пропуск или отказ на компетентните органи да им предоставят информацията в съответствие с настоящата директива.**

### Заподозрени лица

Поради административния характер на мярката по задържане на заподозрени, неспазването на нормативно предвидената процедура за нейното налагане и изпълнение не се разглежда като ограничаване на правото на защита на заподозрените в наказателното производство. Това се отнася и до пропуската или отказа на компетентните органи да предоставят писмена информация за правата на заподозрените в случай на задържане.

По административноправен ред задържаните заподозрени лица имат право да обжалват законността на задържането си пред съд, като съдът се произнася по жалбата незабавно<sup>129</sup>. Сред основанията за оспорване на заповедта за задържане е неспазването на установената форма. Ако писмената форма на заповедта за задържане не е спазена, съдът следва да обяви задържането за незаконно. Липсата на задължителни реквизити на заповедта, каквито са посочените в ЗМВР и другите специални закони права на задържаните, също следва да доведе до отмяната на заповедта като нищожна.

АПК предвижда и общо средство за защита срещу бездействие на административните органи да изпълнят свое задължение, което произтича пряко от нормативен акт. Такова бездействие може да се оспори безсрочно, като се прилагат съответно разпоредбите за оспорване на индивидуалните административни актове. С решението си съдът осъжда административния орган да извърши действието, като определя срок за това или отхвърля искането.

### Обвиняеми лица

Пропускът на разследващите органи или на прокурора да предоставят информация за правата на обвиняемите чрез посочването им в постановлението или протокола, с които са привлечени като обвиняеми, представлява съществено процесуално нарушение. То е основание за прекратяване на съдебното производство и връщане на делото за ново разглеждане от прокурора<sup>130</sup>. Същите са последиците и при непредоставянето на превод на съответните актове на лица, които не разбират

<sup>129</sup> ЗМВР, член 72, ал. 4.

<sup>130</sup> ВКС, Тълкувателно решение № 2 от 7.10.2002 г. на ВКС по т.н.д. № 2/2002 г.

български език и които не са се отказали изрично от това свое право и/или нямат адвокат.

Пропускът да се предостави декларация за правата на задържаните в арест обвиняеми лица не е процесуално нарушение и не води до негативни последици за наказателното производство.

---

# ПРОУЧВАНЕ НА ПРАКТИКАТА

---

## Констатации и наблюдения на международни и национални организации

През годините практическите аспекти на прилагането в България на правото на достъп до писмена информация на задържаните в полицията лица, включително и на заподозрените в извършване на престъпление, попадат в обхвата на различни международни и национални наблюдения и анализи. По-долу е направен опит за кратък обзор на най-важните сред тях.

### КПИ

Наблюдението на местата за задържане към структурите на МВР е неизменен елемент от мисиите на КПИ в България, първата от които е през 1992 г. От тогава насам КПИ многократно отправя препоръки към страната ни за въвеждането на ефективни правни гаранции срещу полицейското насилие над задържаните лица, сред които: правото на уведомяване на трето лице за задържането, правото на достъп до адвокат и правото на достъп до лекар. Еднаква по степен важност КПИ отдава и на правото на задържаните да бъдат незабавно информирани за правата си на разбираем за тях език, като предпоставка за практическото реализиране на останалите гаранции.

През март 2015 г. КПИ направи публично заявление относно България<sup>131</sup>. Основна причина за тази най-остра реакция са лошите условия и третирането на лишените от свобода, особено на тези, задържани в полицията и затворите. Според КПИ задържаните от полицейските органи мъже, жени и непълнолетни лица продължават да бъдат изложени

---

<sup>131</sup> European Committee for the Prevention of Torture, Inhuman and Degrading Treatment or Punishment (CPT), Public statement concerning Bulgaria, CPT/Inf (2015) 17, Strasbourg, 26 March 2015.

на значителен риск от малтретиране както в момента на ареста, така и по време на последващия разпит. Един от изрично отбелязаните от КПИ проблеми е, че арестуваните лица не са систематично информирани за правата си в самото начало на своето задържане, и препоръчва да се предприемат решителни действия за осигуряване на реално и смислено функциониране на основните гаранции срещу малтретиране.

## ЕСПЧ

Пред ЕСПЧ е натрупана солидна практика, констатираща най-тежки и системно извършвани нарушения на правата на човека в условията на арест и полицейско задържане в България, като смърт, изтезания, малтретиране, свръхупотреба на сила, липса на достъп до медицинска помощ, както и неефективно разследване на такива нарушения. Една от критиките на Съда е именно неефективността на процесуалните гаранции по време на полицейско задържане. Към април 2017 г. неизпълнените решения срещу България, свързани със смърт или малтретиране в условията на полицейско задържане, са над 30, някои от които остават неизпълнени вече повече от 17 години. Всички решения са поставени под засиленото наблюдение на Комитета на министрите на Съвета на Европа в рамките на групата от дела „Великова“<sup>132</sup>.

## Национален превантивен механизъм

От 2012 г. насам Омбудсманът, изпълняващ функциите на Национален превантивен механизъм (НПМ) по смисъла на Факултативния протокол към Конвенцията на ООН против изтезанията и другите форми на жестоко, нечовешко и унижително отнасяне или наказание, осъществява периодичен мониторинг на местата за лишаване от свобода в България. В резултат на работата си НПМ констатира, че сред повтарящите се слабости в системата на двадесет и четири часовото задържане е информираността на задържаните за техните права<sup>133</sup>.

## Институт „Отворено общество“ – София

Институт „Отворено общество“ – София е неправителствена организация, която работи в полза на развитието на гражданското общество и защитата на основните човешки права. В периода 2004 – 2011 г. Институт „Отворено общество“ – София реализира няколко проекта с предмет гражданско наблюдение в местата за задържане към полицията<sup>134</sup>.

<sup>132</sup> Вж. <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-3593>.

<sup>133</sup> Вж. Омбудсман на Р България. Годишен доклад на Омбудсмана като Национален превантивен механизъм. София, 2015. с. 86, достъпен на: [http://www.ombudsman.bg/pictures/Report\\_NPM\\_2015\\_Final\\_Edited.pdf](http://www.ombudsman.bg/pictures/Report_NPM_2015_Final_Edited.pdf).

<sup>134</sup> Институт „Отворено общество“ – София. Гражданско наблюдение в полицията 2007 – 2008 г. София, 2009, достъпен на: [http://www.osf.bg/downloads/File/PoliceWatch\\_2008\\_Final\\_BG.pdf](http://www.osf.bg/downloads/File/PoliceWatch_2008_Final_BG.pdf); Институт „Отворено общество“ – София. Окончателен национален доклад по проект „Гражданско наблюдение в полицията“ за периода август 2010 г. – май 2011 г., достъпен на: [http://osi.bg/downloads/File/2011\\_New/national\\_report\\_FINAL\\_PoliceWatch\\_30\\_09.pdf](http://osi.bg/downloads/File/2011_New/national_report_FINAL_PoliceWatch_30_09.pdf).

Една от проблемните области, които наблюдателите отчитат към 2011 г., е недостатъчно ясното устно информиране за правата на задържаните от страна на полицейските служители в районните управления. Този проблем е най-често срещан при лицата, които са неграмотни, с ниско образование, под въздействието на алкохол или наркотици, или при тези, които поради афекта и стреса от задържането не могат напълно да осмислят предоставената информация, въпреки че подписват декларация, че са уведомени за правата си<sup>135</sup>.

### **Български хелзинкски комитет**

Значима част от работа на Български хелзинкски комитет е свързана с наблюдението на местата за лишаване от свобода и изследванията на различни аспекти на достъпа до правосъдие в наказателното производство. Спазването на човешките права в условията на полицейско задържане е тема, която задължително присъства в годишните доклади на организацията<sup>136</sup>. През 2016 г. БХК публикува специален доклад, посветен на нормативните и практическите предизвикателства пред ефективното разследване на полицейското насилие в България<sup>137</sup>.

## **Основни проблеми при предоставянето на информацията относно правата на задържаните – резултати от емпиричното изследване**

### **Задържане**

100 % от интервюираните в хода на изследването изтъпяващи наказание лишаване от свобода лица споделят, че преди формално да им бъде повдигнато обвинение, са били задържани и разпитвани от полицията в качеството на заподозрени в извършване на престъпление лица. В редица от описаните случаи заподозрените са били устно призовани да се явят за „разпит“, „справка“, „беседа“, „разпознаване“ или друго действие в полицията, без обаче да им бъде връчена призовка или друг писмен документ, съдържащ конкретното основание за явяване. Една част от тези лица са били формално задържани веднага след явяването си в полицията, което навежда на извода, че за полицейските органи те са

135 Институт „Отворено общество“ – София. Окончателен национален доклад по проект „Гражданско наблюдение в полицията“ за периода август 2010 г. – май 2011 г., с. 11, достъпен на: [http://osi.bg/downloads/File/2011\\_New/national\\_report\\_FINAL\\_PoliceWatch\\_30\\_09.pdf](http://osi.bg/downloads/File/2011_New/national_report_FINAL_PoliceWatch_30_09.pdf)

136 От 1993 г. насам всяка година Български хелзинкски комитет публикува доклади, отразяващи състоянието на човешките права в България за изминалата година. Докладите са достъпни на: <http://www.bghelsinki.org/bg/publikacii/dokladi-na-bhk/godishni-dokladi-za-pravata-na-choveka/>.

137 Български хелзинкски комитет. Нормативни и практически предизвикателства пред ефективното разследване на полицейското насилие. София, 2017, достъпен на: [http://www.bghelsinki.org/media/uploads/police\\_2016.pdf](http://www.bghelsinki.org/media/uploads/police_2016.pdf)

имали качество на заподозрени още към момента на призоваването. В други случаи заподозрените лица са били задържани със заповед за задържане едва след извършване на оперативното действие, за което са били призовани.

### **Предоставяне на (писмена) информация за правата**

Резултатите от изследването сочат, че задължението за предоставяне на информация за правата на задържаните заподозрени се изпълнява по незадоволителен начин или изобщо не се изпълнява. Шест от деветимата анкетираните адвоката смятат, че задържаните рядко получават информация за правата си преди първия разпит. Един от респондентите в онлайн анкетата обобщава практиката по запознаване на задържаните с правата им по следния начин:

„Информират ги накратко, без обяснения, колкото да се спази формално закона“.

Както беше посочено по-рано, декларацията относно правата на задържаните в полицията е въведена за първи път през 2002 г. по препоръка на КПИ. От тогава насам Комитетът отбелязва, че на мнозинството от задържаните реално се връчва такава декларация<sup>138</sup>. Подобни са и наблюденията на Институт „Отворено общество“ – България, направени по време на проект за граждански мониторинг на местата за задържане към полицията от 2009 – 2010 г.<sup>139</sup> В рамките на настоящото изследване обаче шест от 26-те интервюирани лишени от свобода споделят, че не са получавали декларация по време на задържането си в полицията. Повече от половината адвокати, участвали в онлайн проучването, също са на мнение, че декларация за правата на задържаните не се предоставя или се предоставя рядко.

Друг регистриран проблем е, че когато все пак се предоставя декларация, тя не се връчва от самото начало на задържането, каквото е изискването на Директива 2012/13/ЕС и националното законодателство, а в по-късен момент, включително и в края на периода на задържане, но във всички случаи – след първия разпит. Някои от интервюираните лица правят също така оплакване, че декларацията се попълва от служители на полицията, без да им бъде дадена възможност да се запознаят със съдържанието ѝ.

Адвокат, респондент в онлайн анкетата, споделя:

„По моите наблюдения дори и с така предоставената декларация задържаното лице дава обяснения, тъй като оперативните [служители] просто така са си свикнали, че трябва да бъде“.

138 Вж. CPT, Report to the Bulgarian Government on the visit to Bulgaria, carried out by the CPT from 18 to 29 October 2010, CPT/ Inf (2012) 9.

139 Институт „Отворено общество“ – София. Окончателен национален доклад по проект „Гражданско наблюдение в полицията“ за периода август 2010 г. – май 2011 г., с. 11, достъпен на: [http://osi.bg/downloads/File/2011\\_New/national\\_report\\_FINAL\\_PoliceWatch\\_30\\_09.pdf](http://osi.bg/downloads/File/2011_New/national_report_FINAL_PoliceWatch_30_09.pdf)



## Разбираемост на информацията относно правата

Тези от интервюираните, които реално са получили декларация относно правата по време на полицейското задържане, споделят, че не са успели да разберат нейното съдържание. Най-често сочените причини за това са неграмотност, липса на време за запознаване с декларацията, притеснение, страх и объркване, свързани със задържането, но и често пъти – с упражненото по време на задържането насилие от страна на полицейските служители. Попитани дали са се възползвали от правата си на свиждане или на колет с храна, повечето интервюирани отговорят, че дори не са знаели за съществуването на тези свои права. В редки случаи полицейските служители прочитат декларацията на глас на задържаните лица. Интервюираните не съобщават за друга форма на подпомагане на разбирането на правата или тестване доколко задържаните са разбрали какви са техните права и как да ги упражнят. В докладите си КПИ отбелязва също така, че задържаните в полицейските управления подписват декларациите относно правата, без да разбират тяхното съдържание, което се дължи на липсата на време да се запознаят с тях.

Таблицата по-долу представя вижданията на анкетираните адвокати относно факторите, които според тях оказват негативно влияние върху достъпа до права на задържаните в полицията лица. Двата най-често сочени фактора са „липса на информация относно правата“ и „неграмотност“. Разпределението на отговорите показва, че според анкетираните адвокати доброволният и съзнателен отказ от права от страна на задържаните е твърде малко възможна хипотеза.

Фактори, ограничаващи достъпа до права на задържаните в полицията	Да	Не	Без мнение
Неграмотност	7	1	1
Стрес	6	3	0
Малтретиране/заплахи за малтретиране	4	3	2
Активно разубеждаване от страна на полицейските служители	5	2	2
Етническа принадлежност	5	3	1
Уязвимост (възраст, здравословно състояние, незнание на български език, др.)	5	2	2

Липса на информация относно правата	8	1	0
Липса на сътрудничество от страна на полицейските служители	5	2	2
Не желаят да упражняват правата си	1	8	0

По данни на НПМ в някои полицейски управления в страната са налични преводи на декларацията за правата на различни чужди езици (руски, английски, немски, турски, румънски, испански). Това обаче не е преобладаващата практика в страната, нито съществува законово задължение за превод на какъвто и да било документ, свързан с полицейското задържане.

### **Право да се запази мълчание и да не се свидетелства срещу себе си**

Правото на лицето да запази мълчание и правото да не свидетелства срещу себе си „стоят в основата на понятието за справедлив процес“<sup>140</sup>, като целта е да се избегне рискът от използване на доказателства, получени чрез упражняване на принуда<sup>141</sup>. Проучването на практиката в България обаче недвусмислено показва, че заподозрените и задържани в полицията лица не се уведомяват за тези свои основополагащи права, като всички интервюирани лишени от свобода отричат да са получавали такава информация. Причината е, че правото на лицето да запази мълчание и правото да не свидетелства срещу себе си не са изброени сред правата на задържаните по ЗМВР; информация за тях не се включва в заповедта за задържане, нито в декларацията относно правата на задържаните.

Като резултат, 10 от 26 интервюирани лишени от свобода споделят, че са свидетелствали срещу себе си при „разговор“ или „предварителна беседа“ с полицейските служители по време на задържането и в нито един случай самопризнанията не са направени в присъствието на или след консултация с адвокат.

От друга страна, в рамките на наказателното производство, образувано по реда на НПК, конституираните като обвиняеми за извършване на престъпление лица имат правото да запазят мълчание и са предупреждавани за него писмено при повдигане на обвинението. Без да изпълни това свое задължение, разследващият орган не може да пристъпи

<sup>140</sup> Европейска съд по правата на човека. Правото на справедлив процес. Ръководство по член 6 на Европейската конвенция за правата на човека. София, 2016, с. 142.

<sup>141</sup> *Ibid.*, с. 143.

към първия разпит на обвиняемия<sup>142</sup>. Също така, съгласно един от основните принципи на НПК, съдът, прокурорът и разследващите органи имат задължението да обясняват на обвиняемите техните права в наказателното производство и да им осигурят възможност да ги упражнят<sup>143</sup>. Конкретно негово проявление е и задължението на разследващия орган при връчване на постановлението за привличане на обвиняем да даде допълнителни разяснения, когато това е необходимо.

Задържаните или „доведени“ в полицията заподозрени лица могат да бъдат разпитвани и/или да им бъде указано да дадат писмени обяснения. Формално, тези показания/обяснения нямат качеството на годни в наказателния процес доказателства, защото не са събрани по предвидения в НПК ред и не следва да се предоставят на съда. Независимо от това, изследване на БХК от ноември 2016 – февруари 2017 г., базирано на приключили наказателни дела, установява, че между кориците на делата се намират писмени обяснения, включително самопризнания на подсъдимите, дадени в качеството им на заподозрени, преди формално наказателното преследване срещу тях да е започнало<sup>144</sup>. Тези писмени документи са предоставени от прокурора и остават на разположение на съда до приключване на делото. Съдът не изследва обстоятелствата, при които са дадени обясненията, дали са съблюдавани основни процесуални гаранции за защита на заподозрения и дали полицейските органи не са използвали някаква форма на принуда или провокация спрямо заподозрения за изтръгване на обясненията.

### Отказ от права

Всички 26 интервюирани лишени от свобода заявяват, че първият им разпит по време на задържането в полицията е проведен без участието на или предварителната консултация с адвокат. Една част от интервюираните потвърждават, че доброволно и съзнателно са се отказали от правото си на адвокатска защита. Други обаче твърдят, че не са потърсили адвокат, защото полицейските органи активно са ги разубеждавали да не го направят или директно са им отказали достъп до такъв. Някои от интервюираните разказват, че са манипулирани да вярват, че нямат нужда от адвокат или че намесата на адвокат по делото само би влошила тяхната ситуация, докато отказът от адвокатска защита може да доведе до смекчаване на наказателната репресия. Същевременно съгласно НПК обвиняем, който е задържан, не може да се откаже от правото си на адвокатска защита, стъпвайки на презумпцията, че участието на адвокат в хипотезата на задържане е абсолютно задължителна.

142 НПК, член 219(3) – (8).

143 НПК, член 15, ал. 3.

144 Изследването е проведено в рамките на проект „Укрепване на процесуалните права в наказателния процес: ефективен достъп до адвокат/правна помощ, съгласно Стокхолмската програма“, съфинансиран от Европейския съюз.



## Цитати от интервюта с лишени от свобода лица относно задържането им в полицията:

„Поисках адвокат още по време на задържането, а полицаите ми казаха: „Къъв адвокат, бе, боклук?“ После исках ще 3 – 4 пъти, но не ми предоставиха.“

„Поисках адвокат, но те казаха: „Утре!“

„Дадоха ми декларация, но не ме оставиха да я прочета, ами ми казаха направо я подписвай. Адвокат нямах, защото не знаех, че ще се стигне до дело.“

„Казаха, че след това ще ми назначат адвокат. Първо направих разпознаване и разпит и тогава ме задържаха за 24 часа“.

„Полицаят ми каза „Няма смисъл [адвокатът] да ти взема парите, ще те вкараме в затвора“.“

### Малтретиране на задържаните

Както по-рано беше споменато, упражняването на полицейско насилие върху задържаните лица е широко разпространена и устойчива практика в България. Нейното съществуване само по себе си е ясен знак за неефективността на процесуалните гаранции, от които се ползват задържаните. В рамките на настоящото изследване бяха регистрирани значителен брой твърдения за случаи на полицейско малтретиране. Половината от интервюираните сочат, че върху тях е упражнявано физическо и/или психическо насилие като метод за изтръгване на уличаващи самопризнания, като това най-често е ставало по време на арестуването или веднага след задържането в полицейското управление. Някои интервюирани описват екстремни форми на физическо насилие. Същевременно направените под натиск самопризнания, макар че не са събрани по реда на НПК, стават достояние на съда като част от документите по делото, внесени от прокуратурата. В едно от интервютата лишен от свобода, който твърди, че е станал жертва на побой в полицията, разказва, че в качеството си на подсъдим, по време на съдебно заседание е показал на съда наранявания по тялото си и е обяснил как ги е получил. Вместо да назначи медицинска експертиза или да препрати сигнала към прокуратурата обаче, съдът е пожелал на подсъдимия „скорошно оздравяване“.

Подобна картина на масово полицейско насилие се разкрива и с резултатите от друго мащабно проучване на БХК, проведено от ноември 2016 г. до февруари 2017 г. То обхваща 1357 лишени от свобода, чиито наказателни производства са започнали след 1 януари 2015 г. Изследването поставя два основни въпроса – за достъпа до адвокат в наказателното производство и за физическото насилие на задържаните лица. Резултатите сочат, че 71,9 %, или повече от две трети, от анкетираните лица не са имали адвокат (назначен или упълномощен) от самото начало на наказателното производство или че изобщо не са имали адвокат, а една трета от анкетираните, които са били задържани в полицията, съобщават, че спрямо тях са били използвани сила или помощни средства по време на ареста или в мястото за задържане<sup>145</sup>.

---

145 Български хелзински комитет. Правата на човека в България през 2016 г.. с. 15-17, достъпен на: [http://www.bghelsinki.org/media/uploads/annual\\_reports/annual\\_bhc\\_report\\_2016\\_issn-2367-6930\\_bg.pdf](http://www.bghelsinki.org/media/uploads/annual_reports/annual_bhc_report_2016_issn-2367-6930_bg.pdf).

---

# ЛИНГВИСТИЧЕН АНАЛИЗ

---

## Лингвистичен анализ на писмената информация относно правата на задържаните заподозрени и обвиняеми, предоставяна на задържаните по реда на ЗМВР и НПК

Директива 2012/13/ЕС поставя изискване декларацията за правата да бъде изготвена на „лесноразбираем и достъпен“, „прост и нетехнически език, така че да бъде лесноразбираема за всеки обикновен човек, който няма познания по наказателнопроцесуално право“<sup>146</sup>. По-долу ще бъде направен преглед за наличието на тези характеристики у документите, с които се предоставя информация относно правата на заподозрените и обвиняемите лица. Анализът се базира на насоките за опростяване на езика в писмената комуникация, дадени от Международната асоциация по опростяване на езика<sup>147</sup>, и на елементи от теоретичния модел за „прост английски език“, възприет от Мартин Катс<sup>148</sup>, във варианта, предложен в научната статия „За някои лингвистични особености на два образователни закона“ на Тодор Шопов и Димитър Томов<sup>149</sup>.

Зад понятието „прост език“ (plain language) стои следната дефиниция:

*„Писмената комуникация е създадена на прост език, ако нейната лексика, структура и дизайн са толкова ясни, че читателите, за кои-*

---

146 Директива 2012/13/ЕС, съображение 38.

147 Повече за концепцията за опростяване на езика вж. на: <http://plainlanguagenetwork.org/plain-language/what-is-plain-language/>.

148 Cutts, M. The Plain English Guide, Oxford, Oxford University Press, 1995.

149 Шопов, Т., Томов, Д. За някои лингвистични особености на два образователни закона. – В: Право и език. София, 2012. с. 198-209. Предложеният теоретичен модел включва следните 20 елемента: синтаксис, лексика, многословност, залог на глагола, глаголи, изброяване, отрицание, препратки, езиков словоред, пунктуация, специфични езикови правила, морфология, кохерентност, кохезия, таблици, графики и др., завършеност, метатекст, терминология, оформление.

то е предназначена, могат лесно да открият интересуващото ги, да го разберат и използват<sup>150</sup>.

### Заподозрени лица

Към декларациите за правата на заподозрените, доколкото предоставянето на такива е въведено в националното законодателство, не са предвидени изисквания за яснота и достъпност за езика. Образец на декларацията, която се връчва на всички задържани в полицията лица, без значение на основанието за задържане – при данни за извършено престъпление, за удостоверяване на личността и т.н., е приет с Инструкцията за задържането в МВР<sup>151</sup>. Не е известно при нейното създаване да са били консултирани езикови специалисти или организации на уязвими групи лица, които да допринесат за по-ясната и разбираема формулировка на правата.

От гледна точка на изискванията за нетехнически, ясен и леснодостъпен език при прегледа на съществуващия образец могат да се направят следните заключения:

- Като цяло, липсва употреба на правни и други технически термини, чийто смисъл би бил трудноразбираем за лица без юридическо образование.
- Повечето изречения са кратки.
- Информацията за правата е представена в първо лице единствено число, което помага на четящия да се идентифицира с адресата на информацията.

Пример: *Желая/Не желая медицински преглед от лекар.*

- Правата в декларацията са изброени, без да се разяснява съответната процедура за тяхната реализация.

Пример: *Желая/Не желая да ползвам адвокатска защита по мой избор и за моя сметка.*

- Законът не предвижда указания за начина на форматиране на декларацията, включително за големината и стила на шрифта, за отстоянието между редовете, за използването на различни цветове, подчертаване или удебеляване на части от текста.
- Правата в декларацията са изброени чрез употребата на арабски цифри. Не са използвани заглавия или подзаглавия.
- В декларацията няма използвани примери, илюстрации, таблици, схеми.
- Съществуват референции към законодателството, без реално да се разкрива съдържанието на нормата.

150 Дефиницията е на Международната федерация по опростяване на езика. За повече информация вж. на: <http://plainlanguagenetwork.org/plain-language/what-is-plain-language/>.

151 Вж. Приложение № 2.

Примери:

2. *Желая/Не желая адвокатска защита от служебен адвокат по реда на Закона за правната помощ.*

9. *Веднага след задържането ми веднага бях устно запознат с правата си по член 72, 73, 74 от ЗМВР.*

### **Обвиняеми лица**

Изготвянето на прокурорските постановления и протоколите от първите действия по разследването, с които лицата се привличат към наказателна отговорност и в които са изброени правата им, не е подчинено на определено изискване за постигане на простота и достъпност на изказа. Задължителните реквизити на тези актове са нормативно определени, но уеднаквени формуляри или бланки не са предвидени. Поради тази причина прокурорът и разследващите органи притежават известна свобода да оформят графично и езиково актовете за привличане към наказателна отговорност.

В рамките на настоящото изследване са разгледани две постановления за привличане на обвиняеми лица по наказателни производства, издадени през 2016 г. от две различни районни прокуратури. И в двете постановления, освен нормативно установеното минимално съдържание на информацията за правата на обвиняемия, е включена информация и за други права на обвиняемия, като правото да поиска отвод на водещия разследването, да дава обяснения устно и непосредствено пред съответния орган и др.

От гледна точка на изискванията за нетехничност, яснота и леснодостъпност на езика на писмената информация, двете постановления разкриват следните общи характеристики:

- Информацията за правата е представена чрез използването на цитати от законови разпоредби, при което неизбежно са употребени и правни термини, като „право на отвод“, „други процесуални действия с мое участие“. Тези термини не са допълнително пояснени.
- Има директно позоваване на законови разпоредби, като само някои от тях са пояснени чрез цитиране на съдържанието им.
- Правата в декларацията са изброени, без да се разяснява съответната процедура за тяхната реализация.
- Информацията за правата е оформена в един или два абзаца.
- Изреченията са дълги, някои от които достигат до над 1000 знака.
- При изброяването не се използват вертикални списъци, които да улеснят ориентирането в текста.



- Използваният за изброяване правата на обвиняемия шрифт е значително по-дребен и по-трудно четим от този, с който е изписан останалият текст в постановлението.
- Няма използвани примери, илюстрации, таблици, схеми за по-лесно възприемане на информацията.

Както беше посочено по-рано, няма изрична законова разпоредба, задължаваща представянето на писмена декларация за правата на задържаните в арестите обвиняеми. Въпреки това съществува единен образец на декларация, издаден от ГДИН и възприет в практиката на арестите, който, наред с друга информация, включва някои права на задържаните в наказателното производство обвиняеми лица. Не е известно при неговото създаване да са били консултирани езикови специалисти или организации на уязвими групи лица, които да допринесат за по-ясната и разбираема формулировка на правата. От гледна точка на изискванията на Директива 2012/13/ЕС за нетехничност, яснота и леснодостъпност на писмения изказ, при прегледа на декларацията могат да се направят следните заключения:

- Не са употребени правни и други технически термини, чийто смисъл би бил трудноразбираем за лица без юридическо образование.
- С малки изключения, вместо конкретна информация за правата на задържаните, документът съдържа абстрактни референции към „правата и задълженията ми по спазването на вътрешния ред“, „международното и вътрешното право“, „реда за приемане и предаване на молби и жалби“.

Примери:

3. *Запознат(а) съм с реда, по който мога да потърся медицинска помощ или да подам писмена молба или жалба.*

4. *Запознат(а) съм с правата и задълженията си по спазването на вътрешния ред и дисциплината, както и с предвидените санкции за извършени нарушения.*

5. *Запознат(а) съм с общите правила на международното и вътрешно право на задържаните в арестите на територията на Република България.*

- Предвидени са редове за вписване на данни за лицето, което да бъде информирано за задържането на обвиняемия.
- Информацията в декларацията е представена в отделни кратки изречения, номерирани от 1 до 10, което улеснява ориентирането в текста.
- Шрифтът на текста е достатъчно едър, за да не затруднява нормалното четене.

---

# ОСНОВНИ КОНСТАТАЦИИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

---

- Българската държава не е предприела специални мерки за транспониране на Директива 2012/13/ЕС в националното законодателство. Вместо това приема, че към крайния срок за транспониране – 3 юни 2014 г., нормативната ни уредба и практика вече са били синхронизирани със стандартите на Директива 2012/13/ЕС.
- Българското законодателство и практика, от една страна, и Директива 2012/13/ЕС, от друга, влагат различно значение при използването на понятията „наказателно производство“, „наказателно обвинение“ и „арест или задържане на заподозрян или обвиняем в наказателно производство“. Строгата придържане към националните дефиниции на тези понятия прегражда пътя към транспонирането на Директива 2012/13/ЕС по отношение на лицата, които са задържани по подозрение за извършено престъпление или по друг начин съществено са засегнати от водено срещу тях разследване, но които не са формално привлечени като обвиняеми по реда на наказателнопроцесуалния закон. На национално ниво полицейското производство по разследване на престъпления се определя като административно; заподозрените в извършване на престъпление лица нямат формално признато качество на участници в наказателното производство, а задържането се дефинира като административна мярка за принуда. Подходът на националния законодател обаче е в противоречие с разпоредбите на Директива 2012/13/ЕС, които по отношение на понятията „наказателно производство“, „наказателно обвинение“ и „арест или задържане на заподозрени или обвиняеми лица“ препращат към нормите на Конвенцията и автономното им тълкуване, дадено от ЕСПЧ.
- Тъй като фигурата на заподозрените в извършване на престъпление лица не е легално призната, законът не гарантира наказателнопроцесуални права за защита на лицата, за които има данни да са извърши-

ли престъпление и срещу които се предприемат действия по разследване извън наказателното производство.

- На всички задържани в полицията лица, без оглед на основанията за задържане, са гарантирани определени права, произтичащи от факта на лишаването от свобода – право на достъп до адвокат и правна помощ, право на медицинска помощ, право да уведомят близък за лишаването от свобода и други. Липсва обаче каквато и да е нормативна уредба, даваща на задържаните възможност за участие и защита във воденото срещу тях разследване, като например право да се запази мълчание и да не се свидетелства срещу себе си, право на устен и писмен превод, право на достъп до материалите по делото.
- Лица, задържани по подозрение за извършено престъпление от органите на ДАНС, военна полиция или от органите по реда на Закона за противодействие на тероризма и Закона за частната охранителна дейност, нямат право на правна помощ по реда на Закона за правната помощ.
- Лицата, задържани по подозрение за извършено престъпление, се уведомяват за правата си на задържани лица посредством декларация. В нея липсва информация за правата на задържаните, свързани с провежданото срещу тях наказателно преследване.
- Една и съща декларация относно правата се предоставя на всички задържани в полицията лица, без да се адаптира за нуждите на непълнолетните или хората, които поради умственото или психическото си състояние не могат да разбират съдържанието или значението на информацията.
- Задържаните в полицията лица, които не разбират български език, нямат право на писмен превод на декларацията относно правата си.
- В рамките на настоящото изследване бяха документирани множество твърдения, свързани с ненавременното предоставяне или с непредоставянето на декларацията относно правата на задържаните; недостатъчното време за запознаване със съдържанието на декларацията и с липсата на подкрепа за задържаните, които са неграмотни или не владеят български език. Описани бяха и редица практики за разубеждаване на задържаните да се запознаят със и да упражнят правата, вписани в декларацията, включително чрез манипулации и заплахи.
- Непредоставянето или предоставянето на непълна информация по време на полицейското задържане често води до противозаконни действия от страна на правоприлагащите органи, като физическо малтретиране на задържани, психологически натиск и изтръгване на самоуличаваща информация, която впоследствие попада в наказателните им дела.

- Лицата, които не са формално задържани, но са ескортирани до полицията и са задължени да останат там за разпит или друго действие по воденото срещу тях полицейско разследване, изобщо не получават писмена информация относно правата си.
- Декларацията за правата, предоставяна в местата за задържане към МВР, не отговаря напълно на изискванията за достъпност на езика и лесна четимост на съдържанието. Основните проблеми са: използвани препратки към законодателството, без да се пояснява тяхното съдържание, както и липсата на информация за начина на реализиране на посочените права.
- Законността на задържането може да бъде обжалвана пред административния съд, но нарушаването на правата на задържаните заподозрени, включително и нарушаването на правото на информация, не се отразява на справедливостта на наказателното производство.
- По силата на Закона за противодействие на тероризма и Закона за частната охранителна дейност лица, заподозрени в извършването на престъпление, могат да бъдат задържани до пристигането на органите на полицията. В тези нормативни актове изцяло липсва уредба на правата на задържаните в периода до пристигането на органите на полицията и съответно – не е предвидена декларация относно правата на задържаните.
- Лицата, които формално са привлечени към наказателна отговорност, получават писмена информация относно правата си в наказателното производство и относно някои, но не всички, права и правни възможности, свързани със задържането. Информацията за правата им, свързани със защитата и участието в наказателното производство, е инкорпорирана в актове, издавани от прокурора и разследващите органи, а не в специална декларация относно правата. Тя преповтаря законовите разпоредби, закрепящи съответните права, без да ги адаптира за нуждите на техните читатели и без да предоставя допълнителни указания за практическото им реализиране.
- Непредоставянето на писмена информация, свързана с правата на обвиняемия в наказателното производство, е съществено процесуално нарушение и води до прекратяване на съдебното производство и връщане на делото на досъдебна фаза. Непредоставянето обаче на писмена информация относно правата на обвиняемия, приложими към периода на задържането, не нарушава справедливостта на процеса.
- Националният законодател не урежда предоставянето на декларация или друга писмена информация на задържаните в производството по европейска заповед за арест, отразяваща спецификите на това производство.

---

# ПРЕПОРЪКИ

---

Авторите на настоящото изследване формулират препоръки, разделени в пет категории: 1) заподозрени лица; 2) предоставяне на декларация за правата; 3) съдържание на декларацията относно правата; 4) език и формат на декларацията относно правата; 5) други.

## Заподозрени лица

- Да се пристъпи към законодателни изменения в посока признаване качеството на заподозрени в наказателното производство на лицата без официално повдигнато обвинение, които обаче са задържани по подозрение за извършено престъпление от полицията или от други оправомощени органи, както и на лицата, чието положение е било значително засегнато от действия на полицейското разследване, водено срещу тях (обиск, претърсване, разпознаване и т.н.).
- В съответствие с член 3 от Директива 2012/13/ЕС на всички заподозрени лица да бъдат признати и гарантирани права на участие и защита в полицейските и другите производства по разследване на престъпления, водени срещу тях, включително правото да запазят мълчание, правото на достъп до материалите по делото, правото на безплатна правна помощ.

## Предоставяне на декларация за правата

- Да се предвиди нормативно задължение за представяне на писмен документ – декларация за правата в наказателното производство, във всички случаи на задържане във връзка с подозрение/обвинение за извършено престъпление, в това число при задържане по НПК, ЗМВР, ЗЕЕЗА, ЗДАНС, Закона за митниците, Закона за военната полиция, Закона за противодействие на тероризма. Тази декларация следва да е различна от декларацията за правата на задържаните на други основания, несвързани с наказателно обвинение.

- Да се създадат нормативни гаранции за връчване на декларацията за правата незабавно след задържането на заподозрения/обвиняемия.
- Да се осигурява достатъчно време, в което задържаното лице да може да се запознае със съдържанието на декларацията, да иска разяснения или допълнителна информация за процедурата за реализиране на правата.
- Да се разработи специална декларация относно правата на задържаните с цел изпълнение на европейска заповед за арест.
- Да се разработи специална декларация относно правата на задържаните непълнолетни лица, чието съдържание да отговаря на по-високите стандарти на защита, формулирани в Директива (ЕС) 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2016 година относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство.
- Да се разработят подходящи видео-, аудио- и/или илюстрирани материали, както и да се регламентира процедура (място, време, лице, обстановка), които да подпомагат предоставянето на информация за правата на задържаните заподозрени и обвиняемите с умствено и/или психично увреждане, както и на неграмотните лица и децата.

### **Съдържание на декларацията**

- Декларацията относно правата на задържаните заподозрени лица трябва да съдържа информация за всички изброени в член 4 от Директива 2012/13/ЕС права, включително правото на задържаните да запазят мълчание и да не свидетелстват срещу себе си, правото на устен и писмен превод, правото на достъп до материалите по делото, правото на правна помощ по реда на Закона за правната помощ, правото на информация относно обвинението, както и информация за други права, приложими към конкретната ситуация според националното законодателство.
- Информацията относно правата на задържаните обвиняеми лица трябва да съществува в един документ – декларация за правата. Той трябва да съдържа информация относно всички изброени в член 4 от Директива 2012/13/ЕС права, в това число правото на достъп до адвокат, правото на правна помощ, правото на устен и писмен превод, правото да уведомят трети човек за задържането, правото на медицинска помощ, правото на обжалване и преразглеждане на мярката по задържането.

### Език и оформление на декларацията

- Декларациите за правата на задържаните заподозрени и обвиняеми следва да са написани на прост и нетехничен език, без препратки към законодателството, в достатъчно едър и лесно четим шрифт. Те трябва реално да са в състояние да информират задържаните лица, които по-често са без юридическо образование, нискограмотни, поставени в ситуация на страх и обърканост, кои са техните права и как могат да ги реализират.
- Езикът и оформлението на декларациите трябва да се консултират с представители на различни уязвими групи хора (деца, хора с умствени и психически проблеми и физически увреждания; етнически и езикови малцинства и др.).
- Всички места за задържане следва да разполагат с преводи на различни езици на декларацията относно правата на задържаните.

### Други

- Следва да се предвиди ефективно средство за защита срещу отказа или пропуска от страна на органите по задържането да предоставят декларация относно правата на задържаните.

# БИБЛИОГРАФИЯ

## Книги, статии, доклади:

- Cape, C., Namoradze, Z. Effective Criminal Defence in Eastern Europe. Soros Foundation-Moldova, 2012.
- European Committee for the Prevention of Torture, Inhuman and Degrading Treatment or Punishment, Report to the Bulgarian Government on the visit to Bulgaria, carried out by the CPT from 18 to 29 October 2010, CPT/ Inf (2012) 9.
- Cutts, M. The Plain English Guide. Oxford, Oxford University Press, 1995.
- European Committee for the Prevention of Torture, Inhuman and Degrading Treatment or Punishment, Public statement concerning Bulgaria, CPT/ Inf (2015) 17, Strasbourg, 26 March 2015.
- Sayers, D. Article 48 – Presumption of innocence and right of Defense (Criminal Law). – In: Peers, S., Hervey, T., Kenner, J., Ward, A. (Eds.) The EU Charter of Fundamental Rights. A commentary. Portland, Oregon: Hart Publishing, 2014.
- Български хелзинкски комитет. Годишни доклади, достъпни на: <http://www.bghelsinki.org/bg/publikacii/dokladi-na-bhk/godishni-dokladi-za-pravata-na-choveka/>.
- Български хелзинкски комитет. Нормативни и практически предизвикателства пред ефективното разследване на полицейското насилие. София, 2017, достъпен на: [http://www.bghelsinki.org/media/uploads/police\\_2016.pdf](http://www.bghelsinki.org/media/uploads/police_2016.pdf)
- Вучков, В. Образуване на досъдебно производство. Актуални проблеми. София, 2015.
- Европейска съд по правата на човека, Правото на справедлив процес. Ръководство по член 6 на Европейската конвенция за правата на човека. София, 2016.
- Институт „Отворено общество“ – София. Гражданско наблюдение в полицията 2007 – 2008 г. София, 2009.
- Институт „Отворено общество“ – София. Окончателен национален доклад по проект „Гражданско наблюдение в полицията“ за периода август 2010 г. – май 2011 г.
- Кънчев, Д. Правото на информация на заподозрени и обвиняеми лица. // *Общество и право*. 2013, № 3.
- Манев, Н. Наказателнопроцесуално право. София, 2016.



- Харис, Д., О'Бойл, М., Уорбрик, К., Бейтс, Е., Бъкли, К. Право на Европейската конвенция за правата на човека. София, 2015.
- Чинова, М, Попова, М. Задържането на обвиняеми от прокурора и административно задържане на граждани при извършено престъпление. // *Теза*, 2012, № 2, с.48-68.
- Чинова, М. Досъдебното производство по НПК. Теория и практика. София, 2013.
- Чинова, М. За България влезе в сила нова директива относно правото на информация в наказателното производство. // *Норма*, 2012, № 9, с. 30-56.
- Шопов, Т., Томов, Д. За някои лингвистични особености на два образователни закона. – В: *Право и език*. София, 2012.
- Омбудсман на Р България. Годишен доклад на Омбудсмана като Национален превантивен механизъм. София, 2015, достъпен на: [http://www.ombudsman.bg/pictures/Report\\_NPM\\_2015\\_Final\\_Edited.pdf](http://www.ombudsman.bg/pictures/Report_NPM_2015_Final_Edited.pdf).

### **Практика на Европейския съд по правата на човека**

- ECtHR, *Dimitrov and Hamanov*, Nos. 48059/06 and 2708/09, Judgement of 11 May 2011.
- ECtHR, *Dzhabarov v. Bulgaria*, Nos. 6095/11, 74091/11 and 75583/11, Judgement of 31 March 2016.
- ECtHR, *Iovchev v. Bulgaria*, No. 41211/98, Judgement of 2 February 2006.
- ECtHR, *Kalpachka v. Bulgaria*, No. 49163/99, Judgement of 2 November 2006.
- ECtHR, *Kandzhov v. Bulgaria*, No. 68296/01, Judgement of 6 November 2008.
- ECtHR, *Petkov and Profirov*, Nos. 50027/08 and 50781/09, Judgement of 24 June 2014.
- ECtHR, *Stafanov and Yurukov*, No.25382/04, Judgement of 1 April 2010.
- ECtHR, *Yankov and Mantchev v. Bulgaria*, Nos.27207/04 and 15614/05, Judgement of 22 October 2009.
- ECtHR, *Yankov and others v. Bulgaria*, No. 4570/05, judgement of 23 September 2010.
- European Court of Human Rights (ECtHR), *Deweert v. Belgium*, No. 6903/75, Judgement of 27 February 1980.
- ECtHR, *Simeonovi v. Bulgaria*, No. 21980/04, Grand Chamber Judgement of 12 May 2017

# ПРИЛОЖЕНИЯ

## Приложение 1

Статистика относно броя на задържаните лица в наказателното производство в България

**Таблица 1**

Година	2012	2013	2014	2015
Брой задържани под стража лица	4489	3831	3223	3398
Брой задържани за 72 часа от прокурора лица	5128	4940	4175	4511
<b>Общо</b>	<b>9617</b>	<b>8771</b>	<b>7398</b>	<b>7909</b>

Източник: Върховна касационна прокуратура

**Таблица 2**

Година	2012	2013	2014	2015	2016
Брой задържани в арестите към 31 декември	1024	746	764	739	866

Източник: Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“

**Таблица 3**

Година	2014	2015	2016
Брой задържани от полицията	50 023	44 320	48 588
Брой задържани от военна полиция лица	5	10	8
Брой задържани от митническите органи лица	81	64	89

Източници: МВР, Министерство на отбраната, Агенция „Митници“

## Приложение 2

Декларация относно правата на задържаните по ЗМВР

*Източник:* Инструкция № 8121з-78 от 24 януари 2015 г. за реда за осъществяване на задържане, оборудване на помещенията за настаняване на задържаните лица и реда в тях в Министерството на вътрешните работи, Приложение № 1.

## Приложение 3

Заповед за задържане по ЗМВР

*Източник:* Заповед за задържане, връчена на задържано по ЗМВР лице от полицейски инспектор при РУ на МВР-гр. Хисаря, 2016 г.

## Приложение 4

Декларация относно правата на задържаните по ЗДАНС

*Източник:* Декларацията е предоставена на БХК от ДАНС по реда на Закона за достъп до обществена информация.

## Приложение 5

Декларация относно правата на задържаните в арестите

*Източник:* Арест, гр. Сливен.

## Приложение 6

Постановление за привличане на обвиняем и вземане на мярка за неотклонение подписка

*Източник:* Постановление за привличане на обвиняем и вземане на мярка за неотклонение подписка, връчено от окръжен следствен отдел към ОП-Смолян



# ИСКАТЕ ЛИ ДА ПОМОГНЕТЕ?

Бюджетът на неправителствените организации често е съвсем ограничен. Ето защо БХК се нуждае от помощ, за да продължи да работи в полза на най-уязвимите групи в българското общество. Тази подкрепа ще помогне за изграждането на един по-добър свят.

## КАКВО МОЖЕТЕ ДА НАПРАВИТЕ?

Активисти от цял свят са показали, че съпротивата срещу тези, които подкопават човешките права, е възможна. Бъдете част от това движение. Помогнете ни да се изправим срещу тези, които подклаждат страх и омраза.

Можете да направите това

## КАТО ДОБРОВОЛЕЦ ИЛИ С ДАРЕНИЕ.

Искам да предложа помощта си като доброволец, защото смятам, че притежавам умения, които биха били от полза.

Име:

Адрес:

Държава:

Имейл:

Искам да направя дарение на БХК (приемат се в лева или евро)\*

Сума:

Моля изтеглете от:

Visa

Mastercard

Номер:

Валидна до:

Да се използва за\*\*:

Подпис:

\* Дарението можете да направите и сами чрез Интернет на адрес:

<http://www.bghelsinki.org/bg/donate/>

\*\*Попълнете този ред само, ако имате конкретно желание или наша конкретна кампания предвид.

Моля, подайте тези формуляри в офиса на БХК на адрес:

ул. „Върбица“ № 7, ет. 4, 1504 София





**София, 2017 г.**